

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/04. ■ VII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/04. ■ VII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Barabás A. Tünde OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtítkár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas megyei mb. főügyész helyettes, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárkány Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM**2022/04****TANULMÁNYOK**

- 06** Kiss Anna
A nevesített és az implicit jogok korlátozása a pandémia alatt
- 18** Dobai Attila
Környezetjogi kérdések jogfilozófiai vetületei
- 26** Benedek Barbara
A 18. életévet be nem töltött személy „találkozása” a büntetőjoggal
(Elkövetők és áldozatok)

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 40** A különleges bánásmóddal kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések
Beszámoló az ÜOE konferenciáról

HÍREK

- 42** Lovász Erika
Az ügyészség nemzetközi kapcsolatainak története
- 50** Koncsek Kornél
Büntetés-végrehajtási intézetben végzett törvényességi vizsgálatok tapasztalatai a nem magyar állampolgár fogvatartottakkal szembeni bánásmód szempontjából
- 58** Sipos Livia
Az előállítások törvényességének vizsgálata a szakági együttműködés tükrében
- 66** Tilki Katalin
A vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgező esetek I.

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 72** Törő Andrea
A nemzetközi bűnügyi együttműködés története
A hettitáktól napjainkig II.

KÖNYVAJÁNLÓ

- 82** Könyvismertető
László Balázs: „Az emlékezet homályából ...”
- 84** Válogatás a szakirodalomból

KISS ANNA¹

A NEVESÍTETT ÉS AZ IMPLICIT JOGOK KORLÁTOZÁSA A PANDÉMIA ALATT

Előszó

A pandémia alatt – a koronavírus elleni világjárvánnyal szembeni eredményes fellépés érdekében – szükségessé vált a Be. módosítása, ami lehetővé tette, hogy a személyes megjelenést a lehető legszélesebb körben elkerüljék, a főleg az iratok alapján megszülető döntés pedig ne sértse az abszolút érvényű emberi jogokat.

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy az EJEB esetjogának egy részét áttekintve, az emberi jogok korlátozhatóságára, illetve ennek kizárására keressen döntéseket. Ezt megelőzően röviden kitér azokra a hazai jogszabályokra, amelyek kapcsán felmerülhet az eljárási jogok korlátozása.

A jogok korlátozásának kérdésére adható válasz attól függ, hogy az mikor és hol történik, továbbá, hogy a tisztességes eljárás keretébe tartozó szabályról vagy a szubsztantív érték védelmére rendelt normáról van-e szó.

Az EJEB a tisztességes eljárás nem nevesített (implicit) jogosítványainak korlátozhatóságát elismeri, de az ügyek megismerése, feldolgozása és elemzése alapján megállapítható, hogy nemcsak az implicit, hanem az abszolút, vagyis a nevesített jogok is korlátozhatók. Például a védelem jogának és a nyilvánosságnak a korlátozása is adott esetben megengedett, ha az arányosság nem sérül.

A járványügyi szabályokról

74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről

A kormányrendeletek közül ki kell emelnünk a 74/2020. (III. 31.) számú jogforrást (továbbiakban: Veir.), mert ez többek között, bár átmeneti jelleggel, de a Be. kódex rendelkezéseinek eltérő alkalmazásáról is szól.

¹ Dr. Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI, megbízott oktató, PPKE JÁK

A rendelet kimondja, hogy

- az eljárási cselekményeket lehetőség szerint elektronikus hírközlő hálózat vagy más elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján kell megtartani;
- a rendelet a kötelező személyes részvétel széles körű mellőzése mellett az elektronikus kapcsolattartás erősítését mondja ki, amely a személyes részvétellel zajló eljárási cselekmények kiváltását jelenti;
- kimondja továbbá, hogy bizonyos garanciális előírások átmeneti korlátozására is sor kerülhet, bár lehetőség szerint e korlátozásokkal egyidejűleg ellensúlyozni is kell ezeket. Például a tárgyalási nyilvánosság kizárása lehetőségének megadásával párhuzamosan jog keletkezik arra, hogy a tárgyaláson történeteket a terhelt és a védő rögzíthesse;
- a kormányrendelet számos határidő rugalmasabbá tételét is tartalmazza;
- az átmeneti időszakban, első fokon, általánossá válik az egyesbíró intézménye;
- kiterjeszti a különleges bánásmód szabályait a 65. évüket betöltött személyekre;
- a korábban rögzített tanúvallomás elfogadásáról is rendelkezik;
- kimondja, hogy más eljárási cselekményekről készült kép- és hangfelvételt is fel lehet használni.

2020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről

2020. június 18-án megszűnt a veszélyhelyzet, ennek a Magyar Közlönyben történő kihirdetése egy nappal korábban megtörtént. A 2020. évi LVIII. tv. igyekszik választ adni azokra a kérdésekre, amelyek ilyenkor felmerülnek:

- Mi legyen azokkal a büntetőügyekkel, ahol tanács helyett a korábbi felhatalmazás alapján egyesbíró járt el, továbbá hogyan történjen a járványhelyzetre tekintettel megváltozott határidők visszaállítása az átmeneti időben?

- Ha az elsőfokú bíróság a veszélyhelyzet ideje alatt tanács helyett egyesbíróként járt el, a tárgyalást abban a részében kell megismételni, amely alatt a bíróság a korábbi jogszabály alapján, első fokon egyesbíróként járt el. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a törvény hatálybalépését követően eljáró tanács összetételében a veszélyhelyzet előtt eljáró tanács összetételéhez képest változás történt.

- A törvény hatálybalépésekor folyamatban lévő határidőket a korábbi jogszabály szerint kell számolni.

- Ha az eljárás felfüggesztésére a Be. 395. § (1) vagy (3) bekezdésében meghatározott okból, a törvény hatálybalépése előtt került sor, a felfüggesztés határidejébe a veszélyhelyzet tartama nem számít bele.

- Ha a törvény hatálybalépésének időpontjában az ügyben előkészítő ülés tartására nem került sor, a bíróság a vádirat kézbesítésétől számított hat hónapon belül tart előkészítő ülést.

- A tárgyalást az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára – a tárgyalás korábbi anyaga lényegének ismertetésével – akkor kell megismételni, ha a törvény hatálybalépésének időpontjában folyamatban levő ügyben a korábbi tárgyalási határnap óta egy év eltelt. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a Be. 518. § (3) bekezdésében meghatározott határidő a veszélyhelyzet kihirdetését megelőzően járt le.

- A törvény kimondja, hogy a Be. rendelkezéseit a 2020-as év utolsó napjáig az átmeneti szabályokban megfogalmazott eltérésekkel kell alkalmazni. Így a Veir. egyes rendelkezéseit az átmeneti rendelkezések közé is beépítették. Például a különleges bánásmód megállapítása a hatvanötödik életévét betöltött személy esetén megmaradt, de a Veir. egyes rendelkezéseit vagy módosítással építették be az átmeneti rendelkezésekbe, vagy pontosították, esetleg kiegészítették azokat. Bizonyos rendelkezéseket pedig eltérő szövegezéssel vett át a 2020. évi LVIII. tv. Ilyen például az a rendelkezés, amely kimondja, miszerint az eljárási cselekmény akkor is lefolytatható, ha az elkülönített helyszínen csak az a személy van jelen, akinek a jelenlétét telekommunikációs eszköz útján biztosítják. (A Veir. rendelkezései alapján ugyanis az ő jelenléte sem volt szükséges.)

2021-ben ezek a szabályok érvényüket veszítették.

229/2020. (V. 25.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet, valamint a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet módosításáról

A 229/2020. Korm. rendelet a Veir. több szakaszát hatályon kívül helyezte, több szakaszt hatályában fenntartott, sok részt pedig módosított. A következő változások történtek ekkor.

Az alábbi rendelkezések hatályukat veszítették:

- Veir. 49. § – A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések körében a sértett, ill. a tanú kihallgatása, illetve annak mellőzése Veir. 53. § – Az eljárás ügyiratainak megismerése,
- Veir. 58. § – Általános intézkedési határidő,
- Veir. 59. § – Kifogás az eljárás elhúzódása miatt,

- Veir. 72. § – Nyomozási bírói eljárás a zár alá vétel kapcsán,
- Veir. 76. § – Előkészítő ülés tartása,
- Veir. 77. § – A tárgyalás kitűzése,
- Veir. 80. § – Bizonyítás felvétele kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján,
- Veir. 91. § – Magánvádas eljárás,
- Veir. 92. § – Pótmagánvádas eljárás,
- Veir. 94. § – Az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás.

Az alábbi rendelkezéseket hatályukban fenntartották:

- Veir. 1. § – A kézbesítési kifogás és az igazolási kérelem előterjesztése,
- Veir. 45. § – A bíróság összetétele,
- Veir. 46. § – A kirendelt védő, helyettes védő,
- Veir. 47. § – Ügygondnok, törvényes képviselő,
- Veir. 48. § – A különleges bánásmód megállapítása a hatvanötödik életévét betöltött személy esetén,
- Veir. 51. § – Eljárási cselekmény általános szabályai,
- Veir. 52. § – A Be. 480. § (2) bekezdését és a 499. § (3) bekezdését érintő szabályok,
- Veir. 54. § – Az idézés és az értesítés módja,
- Veir. 55. § – Az idézéssel és az értesítéssel szembeni mulasztás következménye,
- Veir. 56. § – A telekommunikációs eszköz használata,
- Veir. 57. § – A kézbesítés módja,
- Veir. 60-61. § – Az elektronikus kapcsolattartás,
- Veir. 71. § – A nyilvánosság kizárása a tárgyalásról,
- Veir. 73. § – Intézkedések a vádirat alapján,
- Veir. 75. § – A vádirat közlése,
- Veir. 78. § – A tárgyalás folytonossága,
- Veir. 81. § – A határozathozatal és a határozat kihirdetése,
- Veir. 82. § – A másod- és a harmadfokú bíróság eljárása,
- Veir. 83. § – A Kúria eljárása (felülvizsgálat, jogorvoslat a törvényesség érdekében),
- Veir. 84–85–86. § – Perújítási nyomozás, perújítási indítvány,
- Veir. 87. § – Fiatalkorúak elleni büntetőeljárás (büntetővégzés),
- Veir. 88. § – Eljárás bíróság elé állítás esetén,
- Veir. 89. § – A büntetővégzés meghozatalának feltételei,
- Veir. 90. § – Eljárás a külföldön tartózkodó terhelt távollétében,
- Veir. 93. § – Eljárás határozattal kapcsolatos bűncselekmény esetén.

Az alábbi rendelkezéseket módosították:

- A Veir. 50. § (3) bekezdésének módosítása – Jelenlét biztosítása az eljárási cselekményen. Ez a rendelkezés a következő szöveggel maradt hatályban: Ha a büntetőeljárásban részt vevő személyek személyes jelenlétével járó eljárási cselekmény nem jár az elrendelt járványügyi elkülönítés, megfigyelés, zárlat vagy ellenőrzés szabályainak megszegésével, az eljárási cselekményen való jelenlétet ebben az esetben is elsősorban telekommunikációs eszköz útján kell biztosítani. A módosítás eredményeként a Veir. már nem tartalmazza az írásbeli tanúvallomástétel engedélyezésére, valamint a kép- és hangfelvétel, illetve a hangfelvétel felhasználására vonatkozó szabályt. A módosítás a Veir. 50. §-ának többi rendelkezését nem érinti.
- A Veir. 62. §-ának módosítása – A szakértői vélemény előterjesztése. A módosítás eredményeként a szakvélemény előterjesztésének határideje egy alkalommal legfeljebb három hónappal hosszabbítható meg.
- A Veir. 74. § módosítása – A bírósági eljárás felfüggesztése. A módosítás eredményeként az eljárás legfeljebb hat hónapra történő felfüggesztése esetén a felfüggesztés tartama nem hosszabbítható meg.
- A Veir. 79. § módosítása – A tanú kihallgatása és korábbi vallomásának ismertetése. A módosítás eredményeként a következő rendelkezés továbbra is hatályban maradt: A tárgyaláson a tanú korábbi vallomásának lényege ismertethető, illetve felolvasható, ha a tanú vallomása szükséges a bizonyításhoz, de a tanú tárgyaláson történő kihallgatása nem indokolt, azt a bíróság sem tartja szükségesnek, és azt az ügyész, a vádlott vagy a védő sem indítványozza. A tanú személyes jelenlétével tartandó tárgyalásra vonatkozó rendelkezések hatályukat veszítik.

A jogszabály – benne a jogok korlátozásával – áttekintése után érdekes lehet kitekinteni az EJEB korábbi esetjogára, benne a korlátozható és nem korlátozható jogokra.

Korlátozható és nem korlátozható jogok az EJEB esetjoga alapján

Az EJEB határozatai legtöbbször eligazítják a jogalkotót és a jogalkalmazót abban a kérdésben, hogy nevesített vagy implicit jogról van-e szó, mert a korlátozhatóság is ebben a viszonylatban merülhet fel. Így a strasbourgi esetjog Vókó György szavaival élve, „kétség kívül orientációs eszköz az emberi jogoknak a (...) tiszteletben tartását vigyázó minden más szervezet, fórum számára.”² És tegyük mindehhez hozzá, hogy nemcsak orientációs

² Vókó György: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Doktori értekezés, VIII. fejezet

eszköz, hanem több annál. Az EJEE 3. cikkének megsértése esetében például nagyon fontos az eljárási garanciák érvényesítése szempontjából, hogy ennek a cikknek az egyik sajátossága: nem ismer kivételeket az állam javára. Ez azt jelenti, hogy az állam nem kaphat felmentést semmilyen esetre sem a cikkben meghatározott magatartás kifejtése esetén (a sértett közrehatása, háború vagy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői esetében sem engedhető meg).

Az EJEB gyakorlatát tekintve kijelenthető, hogy a bíróság csak a legszélsőségesebb esetekben állapítja meg a 3. cikk megsértését a fogvatartási körülmények miatt. A fogva tartással kapcsolatos panaszok, kérelmek kivizsgálását alapvetően az Európa Tanács kínzások megelőzésére létrehozott bizottsága³ végzi.

A hazánkat érintő ügyek tekintetében talán a *Kmetty-ügy*⁴ és a *Barta-ügy*⁵ jó példa arra, hogy lássuk, milyen esetekben állapítja meg az EJEB a 3. cikk megsértését.⁶ A *Barta-ügy*-ben a magyar hatóságok nem tettek eleget az EJEE 3. cikkében foglalt kötelezettségüknek, ezzel eljárásjogi szempontból sértették meg az egyezményt. Ugyanakkor az EJEB itt azt is kimondta, hogy az intézkedő rendőrnek váratlan helyzetre kellett reagálnia, fizikai ellenállást kellett leküzdenie, ezért az alkalmazott erő összességében nem volt eltúlzott, így a hatóság anyagi jogi szempontból nem sértette meg az EJEE 3. cikkét.⁷

A *Süveges-ügynél*⁸ megállapította az EJEB, hogy a szökés veszélyének fennállása tekintetében egy ilyen kockázat megléte nem ítéhető meg pusztán az ítélet súlyossága alapján, hanem számos egyéb releváns tényezőt is figyelembe kell venni, amelyek vagy megerősítik a szökés veszélyének fennállását, vagy olyan csekélynek tüntetik fel, amely alapján a letartóztatás nem tűnik indokoltnak. A szökés veszélyét a terhelt személyiségére, lakóhelyére, erkölcsöire, otthonára, foglalkozására, vagyonára, családi kötelekeire, valamint az ellene folytatott eljárás helyszínéül szolgáló országhoz fűző bármiféle kapcsolatra való figyelemmel kell felmérni.

Az ügyek többsége a tisztességes eljárás megsértéséhez kapcsolódik. A 6. cikk nevesíti azokat a jogokat, amelyek megsértése esetében az EJEB elmarasztalja az államot.

3 European Committee for the Prevention of Torture

4 57967/00.; Ítélet a Kmetty kontra Magyarország ügyben. *Fundamentum*, 2004/1. 157–161. https://epa.oszk.hu/02300/02334/00014/pdf/EPA02334_Fundamentum_2004_01_157-161.pdf

5 26137/04.

6 L. Kiss Anna – Törő Andrea: *Eljárási garanciák*. *Ügyészségi Szemle*, 2021. 3. sz. 42–47.

7 Barta Magyarország elleni ügye. 26137/04. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/barta-magyarorszag-elleni-ugye-2613704>

8 50255/12. sz.

Ezek az alábbiak:

- törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság,
- nyilvános tárgyalás,
- észszerű időn belüli határozat hozása,
- nyilvános ítéletkihirdetés,
- ártatlanság véelme,
- tájékoztatáshoz való jog,
- anyanyelvhez való jog,
- tolmácshoz való jog,
- védelemhez való jog,
- védőhöz való jog,
- kérdések feltevéséhez és indítványozáshoz való jog.⁹

A tisztességes eljárás vizsgálatakor az eljárási biztosítékoknak van kiemelkedő jelentőségük. Ezért, amikor a bíróság azt vizsgálja, hogy valamely jog korlátozása szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban, akkor nemcsak a beavatkozás mértékére van figyelemmel, hanem az eljárás alapját jelentő jogszabályra is. A bíróság megnézi például, hogy megvoltak-e a szükséges eljárási garanciák. Az eljárás minősége mellett, az ügynevezett szükségességi teszt közben felvetődik a bírói út kérdése is. Ezek azok az értékek, amelyeknek szinte mindig jelentőségük van a döntéseknél. A tisztességes eljárás biztosítékai kizárólag az eljárás alá vont személyeket illetik meg. Ilyenek például:

- az ártatlanság véelme,
- a védelemhez való jog,
- a vád megismerésének joga stb.

A tisztességes eljárás önálló értéket képvisel, függetlenedik egyoldalú megismerési potenciáljától. A szubsztantív értékeket oltalmazó normák pedig azon szabályok, melyek nem eljárási, hanem olyan önálló, szubsztantív értékeket hivatottak oltalmazni, mint a magánszféra, a személyi sérthetlenség vagy az emberi méltóság. E jogok nemcsak a büntetőeljárásban alkalmazható kényszerrel, hanem mindenfajta beavatkozással szemben védelmet nyújtanak, a büntetőeljárásban pedig megilletnek mindenkit, függetlenül perbeli státuszától. Ha a jog valamely értéket önmagáért oltalmaz, akkor pedig bizonyítási tilalomról beszélünk.¹⁰

9 L. részletesebben! KISS A. – TÖRŐ A.: i. m. 42–47.

10 L. részletesebben! BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

A *Block-ügyben*¹¹ hazánk megsértette a kérelmező ahhoz fűződő jogát, hogy részletes tájékoztatást kapjon az ellene felhozott vád természetéről és okáról, valamint, hogy rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.¹²

A *Csanádi-ügyben*¹³ pedig az EJEB szerint a magyar kormány nem szolgált magyarázattal arra a több mint egyéves inaktív periódusra, amelyet az állam terhére kell róni.¹⁴

A fenti néhány ügy¹⁵ alapján is látható, hogy az EJEB döntései alapján főszabály szerint az abszolút érvényű jogokat nem lehet korlátozni. Ezek az EJEE-ben nevesített jogok. Például a fair eljáráshoz való jogot az EJEE abszolút érvényű jogként fogalmazza meg. Vele szemben más alapjog vagy érdek mérlegelését nem engedi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tisztességes eljárás tartalmát kitöltő valamely részjogosítvány ne lenne korlátozható. Az egyes elemek tehát nem abszolútak, bár az EJEE szövegében a korlátozás lehetősége nem jelenik meg.¹⁶

A korlátozható jogok tekintetében az EJEB a tisztességes eljárás nem nevesített, azaz az implicit jogosítványainak korlátozhatóságát ismeri el. Implicit jogok például:

- fegyverek egyenlősége,¹⁷
- hallgatáshoz való jog,
- a védelem joga arra, hogy a vád által összegyűjtött valamennyi bizonyítékot megismerhesse.

Az EJEB néhány más döntése viszont éppen azt igazolja, hogy a nevesített jogok sem mindig abszolút jogok. Például a védelemhez való jog vagy a vádlottnak az a joga, hogy a terhelő tanúkat kikérdezze vagy kikérdeztethesse, adott esetben korlátozható.¹⁸

Az EJEB esetjoga tehát nem mindig ad világos eligazítást arról, hogy a részjogosítványok milyen jogok vagy érdekek nevében korlátozhatók. De annyi kiderül, hogy a korlátozás csak legitim cél érdekében történhet, és a korlátozásnak arányosnak kell lennie.¹⁹ Ilyen legitim cél lehet valamilyen veszélyhelyzet fennállása. A védelemhez való jog korlátozása

11 56282/09. sz.

12 *Block Magyarország elleni ügy*56282/09. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/block-magyarorszag-elleni-ugye-5628209>

13 55220/00 sz.

14 L. részletesebben! KISS A. – TÖRŐ A.: i. m. 42–47.

15 uo.

16 BÁRD K.: i. m. 57–65.

17 L. GÁCSI Anett Erzsébet: *A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*. Belügyi Szemle, 2017. 9. sz. 5–23. <http://real.mtak.hu/117275/1/GacsiBelugyiSzemle2017.ev9.szam5-23.pdf>

18 BÁRD K.: i. m. 57–65.

19 uo.

tekintetében az EJEB bár elismeri a korlátozást, de kimondja, hogy ennek arányosnak kell lennie.

A *Doorson v. the Netherlands* ügyben²⁰ az EJEB kimondta, hogy nem sértették meg Hollandiában az Egyezmény 6. cikke 1. pontját – a 3/d. pontjával összefüggésben – azzal, hogy az elsőfokú bíróság figyelembe vette a vizsgálóbíró által a kérelmező ügyvédje jelenlétében kihallgatott két anonim tanú vallomását. Továbbá azzal sem, hogy egy név szerint megnevezett tanú az előzetes eljárás során tett vallomást, és a védelemnek nem állt módjában kérdéseket intézni hozzá. Ebben az ügyben olyan nem anonim tanú is szerepelt, aki a rendőrségi nyomozás során tett vallomását a nyilvános tárgyaláson visszavonta. Azzal sem sértette meg a holland bíróság az EJEE-t, hogy visszautasította a védelem által felkért szakértő meghallgatását, miközben az ügyészség által kihallgatni indítványozott rendőr-szakértőt pedig elfogadta.

Az EJEB a döntésének alátámasztására más korábbi döntéseire is hivatkozott. Ezek az alábbiak:

- *Erkner and Hofauer v. Austria*, 23.4.1987,
- *Kostovski v. the Netherlands*, 20.11.1989,
- *Kamasinski v. Austria*, 19.12.1989,
- *Windisch v. Austria*, 27.9.1990,
- *Delta v. France*, 19.12.1990,
- *Artner v. Austria*, 28.8.1992.

Az EJEB döntésében hangsúlyozta, hogy a bizonyítékok elfogadhatóságáról a nemzeti jogszabályoknak kell rendelkezniük, és a nemzeti bíróságok feladata az összegyűjtött bizonyítékok értékelése. Az EJEE által az EJEB-re rótt feladat nem foglalja magában azt, hogy arról is döntsön, vajon a tanúvallomások jogilag elfogadhatóak voltak-e, azonban annak vizsgálatát magában foglalja, hogy az eljárás egészében véve, beleértve a bizonyítási eszközök bemutatásának módját is, tisztességes volt-e. Bár nem lehet kizárólag anonim tanúk vallomásaira alapítani az ítéletet, de ha ezek mellett más bizonyítékok is alátámasztják a vádlott bűnösségét, akkor az eljárás lehet egészében véve tisztességes. Mindezeket túl különleges gondossággal kell kezelni a tanúvallomásokat olyan körülmények között, amikor a védelem jogait nem lehet az EJEE által megkívánt módon biztosítani.²¹

Az *Erkner és Hofauer Ausztria elleni ügyben*²² az EJEB szerint Ausztria megsértette az eljárás észszerű időn belül való befejezését. Ezen túlmenően pedig arra a következtetésre

20 *Doorson v. Netherlands* (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II

21 <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/doorson-hollandia-elleni-ugye-2052492>

22 *Erkner and Hofauer v. Austria*, 23.4.1987

jutott, hogy „a közigazgatási szerveknek nem sikerült egyensúlyt teremteniük a közérdek és az egyéni szabadságjogok között”.²³

A *Poitrimol v. France* ügynél²⁴ mondta ki az EJEB, hogy a védő közreműködéséhez való jogtól megfosztás aránytalan volt.²⁵ Ebből viszont Bárd Károly szerint az következik, hogy vannak olyan esetek, amikor a korlátozás arányos, tehát megengedhető. Vagyis a terheltnek joga van ahhoz, hogy az általa választott védő segítségével védekezhessen, de az igazságszolgáltatás érdekében ez a jog korlátozható, vagyis mégsem abszolút érvényű.²⁶

A magyar Alkotmánybíróság határozatai a nem korlátozható jogokról

Az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) a 14/2004. (V. 7.) AB határozatában kimondta, hogy „a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye. A büntetőeljárás szempontjából ezek a tételek a büntető igazságszolgáltatás történeti rendszereinek felhalmozódott tapasztalatán alapulnak. Eszerint: az igazság feltárásának az a legmegfelelőbb módja, ha az ítélezésében független és pártatlan bíróság nyilvános tárgyaláson, a bizonyítás tekintetében egyenlő jogokkal részt vevő felek aktív közreműködésével lefolytatott eljárás eredményeként, közvetlen észlelése útján szerzett bizonyítékok szabad mérlegelésével állapítja meg a büntető felelősségre vonás eldöntéséhez szükséges tényeket” [14/2004. (V. 7.) AB határozat]. Ezt a kijelentést megerősíti a 20/2005 (V. 26.) AB határozat is, hozzátéve, hogy „a jogállami büntetőeljárás tisztességes voltának lényeges eleme a nyilvánosság kérdéséhez szorosan kapcsolódó pártatlan bírósághoz való jog, a védelemhez való jog érvényesülése és a fegyverek egyenlőségének elve. A nyilvánosság teljes kizárásával folyó eljárásban ezen utóbbi alkotmányi követelmények vagy nyíltan is sérülnek, vagy a rájuk vonatkozó eljárási szabályok betartásának ellenőrizhetetlensége folytán sérelmet szenvedhetnek, ami ugyancsak alkotmányellenes.” Ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy a hatékonyság, időszerűség is fontos, amire az eljárás egyszerűsítése lehet a gyógyír.

23 Részletesebben I. MARINKÁS György: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának mezőgazdasági földekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatának aspektusai*. Agrár- és Környezetjog, 2018. 24. sz. 124–125.

24 *Case of Poitrimol v. France* (Application no. 14032/88) 23 November 1993

25 L. SUMMERS, Sarah J.: *Fair Trials: The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2007. 114.

26 BÁRD K.: i. m. 57–65.

Összegzés

A pandémia alatt az emberek egészségének megőrzése érdekében éppen a nyilvánosság kizárása volt a cél, mert ez jelentett megoldást egy súlyos problémára, ezért a járványügyi korlátozásokhoz igazították az Alaptörvényt, figyelmen kívül hagyva az AB korábbi megállapításait az abszolút jogokra vonatkozóan. A megoldást leginkább a telekommunikációs eszköz használata, közismertebb hétköznapi nevén a távmeghallgatás jelentette, hiszen ezzel elkerülhetővé vált az igazságszolgáltatás kapujának a bezárása.

Bár ez a korlátozás a büntetőeljárásban részt vevő személyeket megillető kérdezési, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogok gyakorlását nem érinti, mégis a közvetlen észlelés hiánya megnehezíti a terhelt védekezési jogát – például a terhelt és a védő négy szemközti egyeztetése a távmeghallgatás folyamán nehezen biztosítható, ennek elmaradása pedig a védekezési jog szűkítéséhez vezet.

A nyilvánosság elve sem úgy valósul meg a távmeghallgatás folyamán, mint a személyes jelenlét esetében, ez pedig sérti a nyilvánosság elvét, amiről tudjuk, hogy nem az abszolút jogok közé tartozik, hiszen a pandémiától függetlenül, „békeidőben” is elrendelhető ennek a korlátozása.

Összességében elmondható, hogy a járványügyi szabályok idején lévő jogszabályi korlátozások mind alkotmányosan, mind az EJEB korábbi esetjoga alapján legálisak voltak. Ahogy az EJEB határozataiból is levezethető, a jogok korlátozása ilyen helyzetekben megengedett, feltéve, hogy az arányosság nem sérül. Ez utóbbit viszont mindig csak a konkrét ügyben tudjuk vizsgálni.

DOBAI ATTILA¹

KÖRNYEZETJOGI KÉRDÉSEK JOGFILOZÓFIAI VETÜLETEI

Előhang

A környezettudatosság és a fenntarthatóság (sustainability²) gondolata az utóbbi évtizedekben a tudományos és a hétköznapi diskurzus szerves részévé vált. Összességében a környezeti kérdések markánsabb artikulálódását figyelhetjük meg a társadalomtudományokban is. A fenntarthatóság fogalmát számos éles kritika is érte, sokakat túlzott környezetközpontúsággal vádolnak³. A környezettel összefüggő párbeszéd a filozófiai vizsgálatnak is pillérfogalmává vált. A fenntarthatóság a posztkolonális éra új paradigmájának tekinthető, amely mögött megfigyelhető egy intézményesülési⁴ folyamat is. Alapkérdés a környezeti problémák vizsgálatánál – a jövő nemzedékek védelme érdekében is –, hogy a fogyasztói társadalom attitűdjei milyen kilátásokat biztosítanak a Föld lakossága számára, tekintettel a szűkös erőforrásokra. Az etikus fogyasztás és az etikus vállalati magatartás a környezetjoghöz is szorosan kapcsolódó fogalmak. Az utóbbi években – USA közvetítésével – a LOHAS⁵ fogalma is megjelent.

A legfőbb kérdés ma már, hogy az erkölcsi normák a kapitalista gazdaság által teremtett feltételek mellett milyen módon érvényesülhetnek.⁶ A témában több empirikus kutatás is született az elmúlt évtizedekben, több elméleti munkát is megismerhettünk.^{7,8} A fenntarthatóságot szem előtt tartó fogyasztót alapvetően a környezet és társadalmi felelősség

1 Dr. Dobai Attila Marcellán, PhD, egyetemi adjunktus, ELTE PPKE Ember-Környezet Tranzakció Intézet

2 DEREK et. al.: *The Dictionary of Human Geography*. 5 th. ed. Wiley-Blackwell, UK, 2009.

3 KATZ, C. *Whos nature, whose culture? Private productions of space and the „preservation” of nature*. In: B. Braun – N. Castree, eds. *Remaking reality: nature at the milenium*. Routledge, London, 46–63.

4 ESCOBAR, A: *Encountering development the making and unmaking of the Third World*. Princeton, NJ Princeton University Press, 1995.

5 Lifestyle of Health and Sustainability – Egészség és Fenntartható Életmód Natural Marketing Institute, idézi KOVÁCS et. al., *Fenntartható fogyasztói értékrend mint az etikus vállalati magatartás kritériuma*. In: *Gazdálkodás* 57. évf. 6. sz. 2013. 572.

6 HOFFMAN, W. M.: *A Blueprint for Corporate Ethical Development*. In: *Journal of Bussines Ethics and Cases in Corporate Morality*. Mc. Gave Hill, New York, 557–581.

7 PL. LÁNYI A. – JÁVOR B. (szerk.): *Környezet és etika szöveggyűjtemény*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

8 KELLER D.: *Environmental Ethics*. Wiley-Blackwell, University of Notre Dame Indiana

jellemzi az üzletvitelben. Elfogadók, képesek a mikrokörnyezetükben élők befolyásolására is, márkahűek és az érzékenység nem jellemző rájuk.⁹ Az idézett munkák az egyén szerepét hangsúlyozzák, mindeközben megjelenik az igény a vállalatokban bevezethető minőségirányítási rendszerekre is, elsősorban szabványok formájában, amelyekben a cégek környezettel kapcsolatos filozófiája is kifejeződik. Ilyennek tekinthető az ISO14001, amely alkalmas a vállalatok közti összehasonlításra, segíti a környezetvédelmi intézkedések megvalósítását, tervezhetőségét is.¹⁰

A szabványok az idők során alaposabban kidogozottakká váltak, alkalmazásukat a rendszeres környezetvédelmi auditálás is segíti. Az ISO 26000 szabvány a társadalmi felelősségvállalást markánsabban segítheti, a cél a környezeti kockázatok csökkentése, a klímavédelem, az erőforrások tudatos felhasználása. Kiemeli a társadalmilag felelős viselkedés szükségességét is, kötelezettségeket és az érintettek azonosítását is lehetővé teszi.¹¹ A vállalatok, amelyek alkalmazzák a fenti szabványokat, elkötelezettek az etikus, a környezetet nem kizsákmányoló működés mellett, így elkerülhető a környezetkárosítás és környezetcsontkítás is.

Kissé megkésve ugyan, de az ipari termelés visszaszorulásával, a nyugati példák értékformáló erejének köszönhetően a posztoszocialista országokba is eljutott az az eszme- és eszközrendszer, amely a társadalmi és a tudományos közéleti fókusz a természeti értékek megóvására helyezte. A szocialista jogalkotás partikuláris tényezőként kezelte a környezetjogot, a szabályozás tagolatlan és széttöredezett volt. A rendszerváltás utáni időkben viszont megindult a jogi eszközök széles tárházának kibontakozása, majd később a nemzetközi és az EU normáinak implementálása a hazai szabályanyagba. Jelenleg már hazánkban is szélesebb körben alkalmazzák az etikus vállalati magatartás eszközrendszerét. A fenti gyakorlati példák rávilágítanak a jogi eszközök mögött meghúzódó filozófiai tartalom alkalmazhatóságára is a gyakorlatban, illetve jól mutatják a fenntartható környezeti attitűdök artikulálódását posztoszocialista kontextusban is. A meglévő szabályanyag következetes alkalmazása mellett, szükséges volna az állam közvetlenebb és hatékonyabb szerepvállalása a végrehajtó hatalmi ágon keresztül, elsősorban a területen történő ellenőrzésekkel és tudatosabb „környezetpromóciós”, prevenciós tevékenységgel, ahogy ez részben az egészségügyi hatóságnál jól működik.

9 FRENCH, S. – ROGERS, G.: *Understanding the LOHAS Consumer: The Rise of Ethical Consumerism*. In.: Natural Marketing Institute, USA, Harleystwille, 2006.

10 KOVÁCS et. al., *Fenntartható fogyasztói értékrend mint az etikus vállalati magatartás kritériuma*. In.: *Gazdálkodás* 57. évf. 6. sz. 2013. 572.

11 Uo.

Társadalomföldrajzos kutatóként témám Budapest térszerkezetének vizsgálata volt: egy sajátos szubkultúra, a hitek és meggyőzések térformáló erejét vizsgáltam a rendszerváltozás utáni Budapesten.¹² Ekkor kezdett intenzíven foglalkoztatni, hogy az egyes nagy vallási tradíciókhoz tartozók milyen módon gondolkodnak a környezeti kérdésekről, illetve létezik-e általánosan révényes etika környezeti kérdések vizsgálatára.

Nyilvánvaló, hogy a természetjogtanoknak (*ius naturale*, *ius gentium*) és a (jog)pozitivizmusnak eltérő a természethez-környezethez való viszonya, a pozitív jog tartalmazza azokat a jogfilozófiai alapértékeket, amelyek a környezettel összefüggő jogi diskurzus részei. Az 1970-es években már aktív és szerteágazó párbeszéd indult meg a filozófusok körében is a környezeti kérdések, a globalizáció és fenntarthatóság kapcsán¹³. Különösen nagy hangsúlyt kapott az emberi cselekvések természetformáló erejének, valamint az emberi cselekvéseket (*praxis*) szabályozó normák környezeti hatásának vizsgálata. A túlélési stratégiák és a megküzdési mechanizmusok ontológiai jelentőséggel bírnak.¹⁴ A fogyasztói társadalom az egzisztenciális félelmeit a javak habzsolásával próbálja csökkenteni. Alapvetően a halál, az elmúlás kultúrája nem fér bele a korlátlan lehetőségeket kínáló tömegkultúrába, úgynevezett határhelyzet, amelyet Sartre és Jaspers¹⁵ is kiemel munkájában.

A határhelyzetek kikerülhetetlenek; a fogyasztás menekülés az elkerülhetetlen elől, amíg fogyasztunk „szépek, egészségesek és tökéletesek” lehetünk. Az élet célja az élet teljessége.¹⁶ A természet elmúlása, a fajok kihalása, egyes globális természeti problémák lokális megjelenése felhívja a figyelmet a körülöttünk lévő bolygó erőforrásainak végességére is.

Az élet a „normalitást” forszírozza, az egészségességet, amelyben a betegségek és a halál mint határhelyzetek nem férnek el.¹⁷ A lét nagy kérdései ezekben az egzisztenciális válsághelyzetekben mutatkoznak meg igazán, de mit él át az ember, amikor a Föld „kiált segítségért”? A fogyasztói társadalom narratíváját milyen módon írják át a természeti környezet határhelyzetei?¹⁸ Ezek morális kérdések, amelyek a jog és a filozófia metszetében is vizs-

12 DOBAI Attila: *A szakrális tér dimenziói, Budapest szakrális térszerkezetének egyes aspektusai*. Doktori disszertáció. A védés és a fokozatszerzés éve: Budapest, 2021.

13 Eva SMOLKOVÁ: *On the Formation of Environmental Normative Criteria: Bioethics as a Dead End*. In.: *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 2021, vol 19., 3., 5–15.

14 Uo.

15 K. JASPERS: *Mi az ember? Filozófiai gondolkodás mindenkinek*. Ford. ifj. Kőrös László, Katalizátor Könyvkiadó, Budapest, 2008. 73.

16 HANKISS Elemér: *Az ezerarcú én*. Helikon Kiadó, Budapest, 2015. 439.

17 PINTÉR Judit Nóra: *A krónikus betegségek lélektana. Válság és megújulás*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018.

18 HANKISS E. uo.

gálhatók, amennyiben a jogi szabályozás hozzájárul a környezeti alapértékek védelméhez. A jelenlegi antropocén korban olyan elméletek és szintézisek megalkotására van szükség, amelyek a téri praxis és a jog kölcsönkapcsolatait vizsgálják, az ember-környezet-jog összefüggésben. Az egyéni felelősség, az állampolgárok környezeti felelősségvállalásán túl az államok felelőssége és konkrét pragmatikus lépések megtétele is szükséges a hatékony környezetvédelmi akciótervekhez, illetve beavatkozásokhoz. Az egyének jogi eszközökkel történő rábírásának kitüntetett szerepe van a szabályozás kiépítésénél és kiválasztásánál.

A természeti erőforrások szűkössége ténykérdés, és globális fellépést sürget, miközben a gazdasági érdekek előtérbe kerülnek, tevőleges nemzetközi szintű preventív célú beavatkozás pedig nagyon nehezen érhető el. A környezeti kérdések szupranacionális volta nem teszi lehetővé a rigorózus jogi szabályozást, ez is indokolja azt, hogy ezek az egész bolygót érintő kérdések egységes elméleti megalapozást kapjanak. A jog és az erkölcs itt szorosan összefügg, a tények rávilágítanak arra, hogy a természeti környezet deontológiai aspektusait is szükséges vizsgálni. A legfőbb kérdés, hogy a jog milyen módon tudja megragadni az erkölcsi minimumot, amelyet be kell tartatni a fenntarthatóság érdekében, van-e mód arra, hogy a pozitív jog szintjén artikulálódjanak erkölcsi kérdések is nemzeti, illetve nemzetközi kontextusban.

A társadalmi-kulturális különbségek, az eltérő gazdasági és politikai érdekek hatottak a nemzeti szinten kifejeződő jogrendszerekre, ami nehezzé teszi az egységes környezet(jogi) gondolkodás kialakulását/kialakítását. Az egyezmények tekinthetők egyedül olyan eszközöknek, amelyek a nemzetközi szintéren némi relevanciával bírnak, de itt is számos olyan példát említhetünk, amelyek igazolják ezek súlytalanságát és relativizálódását.¹⁹ A környezetjog terén a jogharmonizáció, illetve közös jogfilozófiai alapok keresése segítheti elő a nemzetközi együttműködést.

A nemzetközi környezetjog intézményei (pozitív jog) az alábbi pillérekben nyugszanak:

- engedélyezés CITES 1973,
- környezeti hatásvizsgálat,
- kockázatelemzés (Cartagena-2000),
- a kibocsátások szabályozására a mértékrendelkezések,
- kibocsátások, környezetterhelések esetére a legjobb technika (BAT) Pl: Szófiai Duna Egyezmény,
- beavatkozások, kötelezések, tilalmak és korlátozások (CITES)²⁰.

19 Pl.: Donald Trump rövid időre ugyan, de a párizsi klímaegyezményből 2020-ben kilépett az USA-t.

20 BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. Szent István Kiadó, Budapest, 2014. 387.

Arra is keressük a választ, hogy a 21. században létezh-e olyan szintézis, amely a pozitívista jogfelfogást és a természetjogi gondolkodás elemeit ötvözi környezetjogi kérdések vizsgálata során, elkerülve a szélsőségeket és a részrehajlást a különböző irányzatok felé.

A kutatási téma aktualitása és társadalmi hasznossága

A környezetjog, a fenntarthatóság globális és lokális léptékben is aktuális kérdés, amely számos szakterület képviselőit különböző elméleti munkák megírására is sarkallja. A főként természettudományi kérdések számos társadalmi vonatkozású metszéspontot is érintenek. A környezetünket érintő problémákat nem lehet a társadalmi dimenzió nélkül vizsgálni. A gyakorlati tudásanyag mellett ezekből a vizsgálatokból nem hiányozhatnak az elméleti munkák sem. A környezetjog elméleti megalapozásával a jogfilozófia elsősorban arra keresheti a választ, hogy az írott jog és a szokásjog, valamint az erkölcs milyen módon jelenik meg a környezetjogi kérdések során a jogi gondolkodás értékelő viszonyulásaiban. A természeti és épített környezetre való reflexióinak milyen előképei vannak a nem természettudományos gondolkodásban. Az egészséges és fenntartható fejlődéshez a jogfilozófiai alapozás is kikerülhetetlen szempontokkal járulhat hozzá. Ehhez szükséges feltárni az egyetemes emberi kultúra (elsősorban a nyugati) csomópontjait, valamint leírni azokat az elméleteket, ahol a környezet mint entitás jelenik meg, és az elméletalkotók segítségével szintézisre törekedni, összefüggésekre rávilágítani.

Hipotézisek és a kutatási téma fő kérdései

Feltételezhető egy minimumkonszenzus az ember természethez való viszonyában, filozófia, etikai metszetben. A pozitív jog szintjén, a szabályozásban kifejeződik egy adott kor attitűdje is, a természetjogi iskolák jó példái az Isten és ember közötti attitűdnek, ez a viszony a paradigmaváltások során formálódik, változik, átalakul. A legfőbb kérdések ennek megfelelően az alábbiak lehetnek:

1. A fizikai környezeti értékek helye a kortárs jogfilozófiában
2. Milyen jogfilozófiai előzményei/alapjai vannak a természeti és épített környezet védelméről szóló erkölcsi imperatívusznak?
3. A jelenkor felelőssége a jövő nemzedékek érdekeinek védelmében
4. A környezetjog mint jogterület jogfilozófiai aspektusból
5. A nagy világvallások viszonya a környezethez
6. A környezeti felelősség globális kontextusban, jogfilozófiai tükörben

A tudományos módszer ismertetése

A munka elsősorban elméleti jellegű, a témában a környezetjog területén szintézisre törekvő hézagpótló munka kíván lenni. A nagyjából nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozásán túl célom az összefüggések keresése és elméleti következtetések értékelő bemutatása, továbbá vizsgálom a természeti és épített környezet fogalmak formálódásának a jogtudományban történő megjelenését és alakulását is. A kutatás során a hermeneutikai módszert alkalmazom, amely alkalmas a kapcsolódó filozófiai, etikai, valamint a jogalkalmazói, jogdogmatikai aspektusok vizsgálatára is.²¹

A joggyakorlat során számos helyzet adódhat, ahol a jogalkalmazót a jogértelmezés felé vezetik sajátos élethelyzetek, itt szükséges az elemző jogász, aki probléma esetén reflexióra kényszerül.²² A jogi normák mögött értékelő viszonyulások is meghúzódnak, a környezeti kérdések vizsgálatánál ez hangsúlyosan megjelenik. A pozitív jog mögött számos erkölcsi, filozófiai kérdés húzódik meg, ha a körülöttünk lévő életvilág értékeit vonjuk be a szabályozási tárgykörbe. Thomasius észjogi elmélete szerint az interpretációnak az éssen kell alapulnia, ha a törvény szövege nem világos, és a természettörvény szerint kell értelmezni az adott szakaszt, hiszen a természettörvény mindig észszerű, ezzel az érveléssel találkozunk még a 18. századi szerzőket vizsgálva is²³. A törvénytörvény értelmezése nyelvtani, logikai, történeti és teleologikus módon történhet, szükség szerint a cél szerinti értelmezéshez elengedhetetlen azoknak a morál-etikai motivációknak a feltárása, amelyek alkalmasak a törvényhozói akarat jobb megértésére, és témánk szempontjából is közelebb vihetnek egy gazdagabb keresztmetszeti kép leírásához akkor, amikor a környezet kérdésköréről értekezünk globális kontextusban. A jelen munka célja a jogértelmezésen túl megragadni a pozitív jogban és a jogfilozófiában azokat a mögöttes jogon túli tartalmakat, amelyek a környezetről szóló nemzeti és nemzetközi narratívát meghatározzák a jogszabályokkal végzett sajátos diskurzusban.

Összegzés

A környezetjog és a kapcsolódó jogfilozófiai vizsgálódások időszerűek. A klímakutatók már több éve kongatják a vészharangot, a „gondolkozz globálisan, tegyél lokálisan” imperatívusz mára már nem tűnik elegendőnek. A fenntarthatósággal összefüggésben napja-

21 KARÁCSONY András: *Jogfilozófia és társadalomelmélet*. Pallas Studio Kiadó, Budapest, 2000.

22 Uo.

23 Uo.

inkban előtérbe került a társadalmi cselekvés kérdése. A tevőlegesség mellett fontosak azok a munkák is, amelyek a környezetjog elméleti kérdéseit tárják fel és bontják ki egy-egy elemző, összehasonlító munka keretein belül.

BENEDEK BARBARA¹

A 18. ÉLETÉVET BE NEM TÖLTÖTT SZEMÉLY „TALÁLKOZÁSA” A BÜNTETŐJOGGAL (ELKÖVETŐK ÉS ÁLDOZATOK)

„A gyermekek és a fiatalok nem tárgyak, nem statisztikai adatok vagy ügyek. Ők jelentik a kapcsolatot a jelen és a jövő között.

Ők jelentik számunkra a jövőt. Nem veszíthetjük el őket.”

(Jo de Linde, az ECPAT International elnöke)

Bevezetés

Az ifjúság problémáival foglalkozni – legyen szó annak bármilyen aspektusáról – örök aktualitással bír. Gyakran és alappal hangoztatott állítása a tudománynak, hogy az ifjúság szerepe megváltozott, a családban és a társadalomban betöltött funkciója átalakult. Ugyanakkor félelemre adhat okot, hogy a fiatalok egyre több és egyre súlyosabb bűncselekményt követnek el, a lopások és a rablások elárasztják az utcákat.² A megoldást szigorúbb büntetés kiszabása is jelentheti, ami e tendenciát visszafordíthatja.³

A fiatalkorú elkövetők több mint egy évszázada különleges kategóriáját alkotják a büntető igazságszolgáltatás rendszerének, és kiemelt alanyi körét képezik a reszocializációt és a harmadlagos megelőzést célzó kriminálpolitikai törekvéseknek.⁴ A velük való bánásmód azért specifikus, mert személyiségük még kiforratlan, a viselkedésüket meghatározó struktúrák még nem rögzültek véglegesen, és éppen e nevelhetőség okán a bűnözői élet-

1 Dr. Benedek Barbara bírósági titkár, PKKB

2 BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: *Fiatalkorú elkövetők a hazai kriminológiai kutatások tükrében*. Gályapadból laboratóriumot: Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére, Budapest, ELTE-Eötvös Kiadó, 2015. 377.

3 INZELT Éva: *A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkövetéses visszaesési vizsgálata*- Család, Gyermekek, Ifjúság, 2009/4. szám 35.

4 KOVÁCS Krisztina: *A holnap bűnelkövetői lehetnek?* Börtönügyi Szemle, 2014/2. szám, 19.

pályáról nagy eséllyel eltéríthetők.⁵ Annak érdekében, hogy meggyőzzük a fiatalkorút a helyes társadalmi elvárás követéséről és a törvények tiszteletéről, alapvetően a kiváltó ok és a bűncselekmények között kell kapcsolatot keresni, ezáltal a fiatalokkal szemben hatékony eljárásrendet és eszközöket tudunk alkalmazni, így a szankció nevelő jelleggel működhet.⁶

A gyermekekkel való más bánásmód, avagy a gyermekeket megillető különleges védelem szükségessége – mint alapelv – immár 1991 óta, az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezmény elfogadása óta törvényben megfogalmazott alapjog, alapérték hazánkban.⁷ Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása – a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről – (a továbbiakban: Ajánlás) kimondja, hogy a „más elbánás” lényege a nevelési eszme középpontba állítása, a speciális prevenció előtérbe helyezése, intézményi szinten a felnőtt bűnelkövetőkre vonatkozó szabályoktól elkülönülő büntető igazságszolgáltatási rendszer kialakítása. A fiatalkorúak büntetőjogának „mássága” nem jelentheti csupán az általánostól enyhébb szankciók alkalmazásának biztosítását, azaz nem pusztán büntetékiszabási kérdés. A 18 éven aluli személyekkel szembeni szigorú büntetőjogi fellépés rendkívül veszélyes, mivel a fiatalkorú büntetés-végrehajtási intézetbe kerülése esetén – a testi, idegrendszeri fejlettség hiánya miatt – a teljes szellemi-erkölcsi lezüllése konzerválódik. A bűnözés „átörökítése” szempontjából az egyik legnagyobb veszélyfaktor a szociális közeli tér, s amennyiben ez pozitív impulzusoktól mentes, akkor szinte garantált a bűnöző életminták elfogadása és követése.⁸

Az Ajánlás szerint biztosítani kell a bűncselekmény súlyához és az elkövető értelmi, erkölcsi fejlettségének színvonalához igazodó differenciált büntetőjogi reakcióformákat. Ezért a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás keretében az érettség fokáról és ezáltal a felelősség megállapításáról minden egyes fiatalkorú esetében egyéni értékelés alapján kell dönten. Mindez valamennyi szakember számára nagy kihívást jelent.⁹

A képet tovább árnyalja, hogy korunk rohanó életmódja miatt a világ gyors fejlődése mára már olyan méreteket öltött, amely kihat a mindennapjainkra is, befolyásolva ezzel célkitűzéseinket. A felgyorsult és egyre agresszívabbá váló társadalom, a közösségi életérzés hiánya, az ezzel párosuló kollektív közöny, a megélhetésnek a – gyermekek által is tapasztalhatóan – nehezebbé válása, a munkanélküliség, az alkoholizmus, a kábítószer-

5 RUZSONYI Péter: *Bűn – büntetés – reszocializáció*. Belügyi Szemle, 2001/6. szám, 39.

6 NAGY Anita: *A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai*. Miskolci Egyetem, 2019. 4.

7 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

8 KÖHALMI László: *A büntethetőségi korhatár kérdése*. Jogelméleti Szemle, 2013/1. szám, 8.

9 KATONÁNE PEHR Erika: *Gyermekkorú elkövetők a gyermekvédelemben*. Család, Gyermek, Ifjúság, 2007/3. szám, 11.

fogyasztás, a családon belüli és a médiából áradó erőszak feloldja a jó értelemben vett gátlásokat: az önfegyelmet és a tisztességes munka szeretetét. Mindez pedig viszonylagossá teszi az élet értékeit. A gyerekek ma már akciófilmet, horrort, erőszakos filmeket néznek, és kinevetik azt a társukat, aki a magyar népmesék iránt érdeklődik.¹⁰

Az emberi kapcsolatok minden egyén élete során meghatározók, számtalan érzelmet és érzelmkifejezési módot foglalnak magukban. Ha jól működik egy emberi kapcsolat, vagyis bensőséges és örömteli pillanatokat szerez az egyén számára, akkor az olyan biztos pontot jelent, ami segít a nehéz élethelyzetből is hamarabb felépülni.¹¹ Ezzel szemben a feszültségek, a negatív érzések is lehetnek velejárái egy kapcsolatnak, ez pedig kiválthatja a kétségbeesés érzését, a szorongást vagy akár a büntudatot is. Ezek a családi idill ellentétjeként jelentkeznek, és mindig kihatással vannak az együtt élők életére, legyen szó felnőttről vagy gyermekről.¹²

Sokszor a felnőttek számára is rendkívüli nehézségbe ütközik – vagy nem is képesek – a rohanó világban megállni a helyüket, következetesen meghozni a döntéseiket, vállalni a felelősséget a cselekedeteikért, amelynek következményeként olykor olyan irányt vesz életük, amit nem terveztek. Akkor ezt hogyan várhatnánk el egy gyermektől?

Vajon van-e összefüggés a modern világ erőszakos hatása és a fiatalok reakciója között? Miként érhető el egy olyan egyensúly a büntetőeljárásban, amely azt eredményezi, hogy a büntetőeljárás célja is megvalósul, ugyanakkor védelmet is nyújt a 18 éven aluliaknak? Milyen különleges szabályok vonatkoznak a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásra? Megfigyelhető-e összefüggés az elkövetővé és az áldozattá válás között? Az egyik vonzza a másikat? Mi vezet egyáltalán oda, hogy egy 18 éven aluli bűnözővé váljon?

A 18 éven aluliak többféleképpen kerülhetnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással; a büntetőeljárásban terheltként, sértettként, tanúként vagy egyéb érdekelt személyként szerepelhetnek.¹³ Ilyenkor olyan jogrendszerrel, olyan jogi megoldásokkal kerülnek kapcsolatba, melyek megalkotásakor a jogalkotó a felnőttek sajátosságaira fókuszált, ezen szabályokat a 18 éven aluli legtöbbször nem is érti. Így a büntetőeljárást olyan feltételek és olyan szabályok megteremtésével kell lefolytatni, amelyek lehetővé teszik az eljárásban részt vevő

10 i. m. KÓHALMI L. (2013) 9.

11 PÁFI Regina: *Családon belüli erőszak a szociális szakemberek szerint*. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési- és Gyógypedagógiai Kar 77.

12 MÁN Ingrid: *Az áldozatvédelem problémái családon belüli és párkapcsolati erőszak esetén szervezetszociológiai megközelítésben*. Budapest Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2017. 10.

13 CSORBA Roland: *A kiskorú sértettek védelme a gyermekbarát igazságszolgáltatás tükrében*. Belügyi Szemle, Budapest, 2018/6. 36.

18 éven aluliak traumatizálódásának, a sértett esetében másodlagos vagy többszörös áldozattá válásának megelőzését vagy minimalizálását.¹⁴

A tanulmány célja egyrészt a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőeljárás sajátosságainak, másrészt pedig annak az összefüggésnek a vizsgálata, hogy kimutatható-e az áldozati és az elkövetői minőség összekapcsolódása. Amennyiben igen, akkor érdekes kérdés lehet azt is megvizsgálni, hogy milyen jellemzői vannak ennek a viszonynak.

A 18. életévet be nem töltött személy a büntetőeljárásban

Solt Ágnes a kutatásai során arra a megállapításra jutott, hogy az életkor számottevően közrejátszik az egyén bűnözővé válásában, vagyis minél korábban követ el valaki bűncselekményt, annál inkább hajlamos lesz a későbbiek során bűnismétlővé válni.¹⁵ Ezt hivatott megelőzni a gyermekvédelem és az igazságszolgáltatási rendszer egyaránt.

A büntetőjog szociálpolitikai aspektusai a fiatalkorúak büntetőjogában egyértelműen dominánsak. A fiatalkorúak reszocializációja mint „gyermekvédelmi alapelv” jelenik meg a hatályos magyar büntetőjogban is.¹⁶ Tekintettel arra, hogy a fiatalkorúak személyiségfejlődése, morális, testi és szellemi érettsége különbözik a felnőttektől, a fiatalkorú elkövetőkkel szemben speciális büntető anyagi jogi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási szabályok szükségesek, amelyek elősegítik a fiatalkorú elkövető helyes irányú fejlődését és a társadalomba való reintegrációját.¹⁷

A 18 éven aluli személy ellen zajló büntetőeljárás – a fiatalkorú kiforratlan személyisége és a vele szemben alkalmazandó speciális bánásmód miatt – különleges eljárásmodot és szakértelmet igényel, így ezen eljárások lefolytatása korántsem egyszerű még egy könnyebb megítélésű ügy esetében sem.¹⁸ A hatályos szabályozás legnagyobb értéke, hogy a

14 PARTI Katalin – SOLT Ágnes – VIRÁG György: *Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében*. Kriminológiai Tanulmányok 55. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018. 63.

15 SOLT Ágnes: *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. Doktori (PhD) disszertáció, Budapest, 2012. 28.

16 GYURKÓ Szilvia: *A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák*. Kriminológiai tanulmányok 45., OKRI, Budapest, 2008. 77.

17 NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: *A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai*, 2018.

online elérhető: <https://ujbtk.hu/dr-nagy-alexandra-nagyne-dr-gal-monika-a-fiatalkoruk-elleni-buntetoeljaras-sajatossagai/>

18 KOVÁCS Krisztina: *Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése. Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően*. De iurisprudentia et iure publico, Jog- és politikatudományi folyóirat VII. évfolyam, 2013/2. szám, 2.

fiatalkorúakra vonatkozóan a felnőttekétől eltérő, a speciális prevenciót, a nevelést és a társadalmi beilleszkedést elősegítő szabályokat tartalmaz.¹⁹

Az érem másik oldala, hogy egy 18 életévet be nem töltött személy áldozata is lehet egy bűncselekménynek, így kiskorú sértettként kerül kapcsolatba az igazságszolgáltatással.

A kiskorúak védelme érdekében számos anyagi és eljárásjogi szabállyal találkozhatunk. A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) VII. fejezetének szabályai elsősorban a szankciók tekintetében különböznek, ezen eltérések dogmatikai alapjaként a büntetés 108. §-ban meghatározott célja ad magyarázatot. Ugyanakkor a Btk. Különös Része külön fejezetet²⁰ szentel a gyermekek érdekét sértő bűncselekményeknek, azonban a védelem relevánsabb szabályait az eljárásjogi rendelkezések között találhatjuk meg.

A fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban

A magyar büntetőjog szemléletét a megtorló és kezelő elvek egyidejű jelenléte alakítja. E szemléleti kettősség egyrészt jelen van a szankciórendszer dualitásában: a büntetések, (mellékbüntetés) és intézkedések rendszerében. Büntetőjogi szemléletünk dualizmusa másrészt megnyilvánul abban is, hogy más megközelítéssel fordul a felnőtt és a fiatalkorú elkövetők ügyei felé. A felnőtt korú bűnelkövetők büntetésének kiszabásánál a megtorló szemlélet, míg a fiatalkorúak ügyeinél a nevelési célok elvi és gyakorlati igényei érvényesülnek.²¹ A büntető igazságszolgáltatásban résztvevők feladata annak jelzése, hogy az adott magatartás miért nem felel meg a társadalmi normáknak, és miért követi a tettet jogkövetkezmény a hatóságok részéről. Így válik nyilvánvalóvá, hogy a büntetés egy deviáns magatartásra adott rosszalló válasz, amelynek alkalmazása csak akkor lehet hatékony, ha a fiatal megérti annak okát, módját és célját.²²

Mindezekre tekintettel a felnőttkorúakra irányadó büntetőjogi szabályozással szemben az önálló, a represszív szankciók helyett elkerülhetetlen a nevelő karakterű, a fiatalok fejlődési és integrációs problémáit figyelembe vevő eljárási szabályok megalkotása, illetve to-

19 i. m. GYURKÓ Sz. (2008) 77.

20 XX. Fejezet rögzíti a kiskorú veszélyeztetése büntetést, a gyermekmunka büntetést, illetve a tartási kötelezettség elmulasztásának vétségét is.

21 FÜLÖP Ágnes – NAGY Emese: *Az új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában*. Kriminológiai tanulmányok 42., OKRI, Budapest, 2005. 303.

22 KOVÁCS Krisztina: *Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése. Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően*. De iurisprudentia et iure publico, Jog-és Politikatudományi folyóirat, VII. évfolyam, 2013/2. szám, 4.

vábbfejlesztése.²³ A büntetőjogi beavatkozásnál a fiatalkorúak vonatkozásában fokozottan érvényesülnie kell az ultima ratio elvnek, de amennyiben büntetőeljárásra kerül sor – a gyermekvédelmi elvek érvényre juttatása érdekében –, annak méltányosnak és humánusnak kell lennie.

A Btk. 16. §-a büntethetőséget kizáró okként szabályozza a gyermekkort, felállítva azt a vélelmet, hogy aki még nem töltötte be a 14. életévet, az nem rendelkezik a büntetőjog által megkívánt beszámítási képességgel. A gyermekkorúak büntetlensége a bűncselekmények többségében feltétlen, vagyis nem függ a szellemi-értelmi fejlettségtől, a vélelem – kilenc *bűncselekményi kör kivételével*²⁴ – nem dönthető meg. A büntethetőségi korhatár „szektorális leszállításával” érintett kilenc *bűncselekmény esetében* a terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálata céljából a megalapozott gyanú közlése után haladéktalanul egyesített igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői véleményt kell beszerezni. A vizsgálatba gyermekpszichiáter szakkonzulensként történő bevonása indokolt.

A Btk. 105. §-ának (1) bekezdése a fiatalkor fogalmát akként definiálja, hogy fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévet betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. A büntetés lényege és célja nem más, mint a társadalom megvédése a rendbontók ellen,²⁵ ezzel szemben a fiatalkorúaknál a jogkövetkezményekre vonatkozó elvek árnyaltabbak. A fiatalkorú elkövetővel szemben alkalmazandó büntetés vagy intézkedés megállapításakor a jogalkalmazónak az általános célkitűzéseket szem előtt tartva, különös gonddal kell vizsgálnia, hogy az alkalmazandó joghátrány egyúttal alkalmas legyen a fiatalkorú helyes irányú fejlődésének, a társadalom hasznos tagjává válásának az elősegítésére a fiatalkorú nevelése és védelme érdekében.²⁶

Fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.²⁷ A szabadságvesztés büntetés nevelő hatása esetükben csekélyebb, hiszen e cél ellenére – a befolyásolható személyiségükre tekintettel – a börtön-

23 BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész*, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 536.

24 Büntethető az elkövető, ha az emberölés alap- és minősített esete, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt és halált okozó testi sértés, a hivatalos, a közfeladatot ellátó személy, valamint ezen személyek támogatója elleni erőszak, a terrorcselekmény, a rablás alap-és minősített esete, a kifosztás minősített esete bűncselekmények elkövetésekor a 12. életévet betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. (Btk. 16. §)

25 KÖHALMI László: *A büntethetőségi korhatár kérdése*. Jogelméleti Szemle 2013/1. szám, 8.

26 i. m. BELOVICS E. – GELLÉR B. – NAGY F. – TÓTH M. (2012) 541.

27 Btk. 106. § (3) bekezdés

ben tapasztalt helytelen magatartási minták nagyobb hatást gyakorolhatnak a fiatalkorú elítéltekre.²⁸ A gyermekek jogairól szóló egyezmény értelmében fiatalkorúval szemben szabadságelvonó szankció csak ultima ratioként és a lehető legrövidebb ideig alkalmazható.

A Be. jogalkotója – felismerve azt, hogy a fiatalkorúak különleges bánásmódot igényelnek – az általánoshoz képest speciális eljárási szabályokat állapít meg arra az esetre, ha a bűncselekményt fiatalkorú követte el. Az eljáró hatóságoknak úgy kell lefolytatniuk a büntetőeljárást, hogy figyelembe kell venniük a fiatalkorú sajátos személyiségét, speciális igényeit, ezáltal erősítve a fiatalkorú törvények iránti tiszteletét és helyes irányú fejlődését.²⁹ A Be. garanciális szabályokat határoz meg a fiatalkorúval szembeni büntetőeljárásra, többek között azt, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban mindig kötelező a védelem, a vádat fiatalkorúak ügyésze képviseli. Mindezekben túlmenően a Be. törvényi szintre emelte azt a kialakult joggyakorlatot, hogy már a vádemelés előtti bírósági eljárásban a nyomozási bírónak, valamint – másodfokon – a tanács elnökének, vádemelés után elsőfokon az egyesbíróknak és a tanács elnökének, továbbá másodfokon, valamint – a Kúria kivételével – harmadfokon a tanács egyik tagjának az Országos Bírósági Hivatal elnöke által – fiatalkorúak ügyeire – kijelölt bírónak kell lennie.³⁰

A törvény rendelkezései e külön eljárás tekintetében az eljáró bíróság összetételére vonatkozóan a főszabály szerinti egyesbírói eljárásához képest specialitást mutatnak, ugyanis az elsőfokú bíróság – a törvény által előírt követelmények teljesülése³¹ – egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el. A törvény a fiatalkorú elleni elsőfokú bírósági eljárásban megtartja a „laikus” elem részvételének elvét az ítélezésben. Szigorúak az ülnökök személyére vonatkozó különös feltételek is, a tanács mindkét ülnök tagja vonatkozásában speciális tulajdonságokat ír elő a törvény.³²

Fontos törekvés egy olyan igazságszolgáltatási rendszert kiépítése, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó, és rájuk koncentrált, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.³³

28 i. m.: KÓHALMI L. (2013) 8.

29 i. m. NAGY A. – NAGYNÉ G. M. (2018)

30 Be. 680. § (4) bekezdés

31 Be. 680. § (1) bekezdés

32 Be. 680. § (5) bekezdés

33 <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

A bíróságokon kialakult gyermekközpontú igazságszolgáltatási rendszer az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, elsődleges szempontként juttatja érvényre a részvételükkel folyó vagy őket érintő minden ügyben a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit. Az Országos Bírósági Hivatal e témával foglalkozó munkacsoportjának tanulmánya kifejti, hogy a gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, ami fokozott odafigyelést követel, és akár az eljárás több résztvevői eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás lényege e prioritások fel- és elismerése.³⁴

A kiskorú sértettek a büntetőeljárásban

Napjainkban a 18 éven aluliak *társadalmi szerepe sürgető igényt támaszt a jogi eszközök hatékony és gyors alkalmazására. A gyermekek jogainak védelme a különböző jogágak – így a büntetőjog – összehangolt működését követeli meg. A család és a gyermekek védelme körében a büntetőjog kizárólag másodlagos eszköz, elsősorban a magánjog, közigazgatási jog és a társadalombiztosítási jog biztosítják a társadalmi bázist.*³⁵ A gyermekek védelme érdekében a Btk. Különös Része egyrészt külön fejezetet szentel a gyermekek érdekét sértő bűncselekményeknek, másrészt számos *bűncselekmény esetében*³⁶ minősítő körülményként értékeli a kiskorú sérelmére, illetve a kiskorú felhasználásával elkövetett cselekményeket.

Hosszú ideig a *büntetőeljárás „főszereplője” egyértelműen a terhelt volt*, és a terhelt jogai álltak a középpontban. A nemzetközi egyezmények, az alkotmányok és más nemzeti jogforrások elsősorban a terheltet védtek az igazságszolgáltatás önkényétől, a sértett meglehetősen mellőzött szereplője volt a büntetőeljárásnak – szinte csak kötelezettségek terhelték, és a hatóságok úgy bántak vele, mint egy „hasznos tanúval”, aki – az ügyek többségében – rendelkezett azokkal az információkkal, amelyek szükségesek voltak a bűncselekmény felderítéséhez és a terhelt bűnösségének bizonyításához.³⁷

34 <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/eredmenyek-es-tervek-gyermekkozpontu-igazsagszolgalatasi-teruleten>

35 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. – Különös rész.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 231.

36 emberölés, öngyilkosságban közreműködés, kábítószer-kereskedelem, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények.

37 RÓTH Erika: *A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében.* Miskolci Jogi Szemle, 6. évfolyam, 2011. különszám, 155.; KISS Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban.* OKRI, Budapest, 2018. 12.

Napjainkban egyre határozottabb nemzetközi követelményekkel kell szembenéznie mind a jogalkotónak, mind a büntető ügyekben eljáró hatóságoknak, ezáltal a súlypont a terhelt irányából kezd átbillenni a sértett irányába.³⁸ A kiskorúak meghallgatása a büntetőeljárás során speciális kérdéseket és problémákat vet fel. A gyerekek életkorukból adódóan nem feltétlenül tudják magukat világosan kifejezni, nem tudják úgy visszaidézni a velük történeteket, hogy az a valóságnak mindig megfeleljen. Az pedig köztudomású tény, hogy a gyermekek irányíthatóak, a felnőtteknek kétely nélkül hisznek, a tőlük hallottakat korlátok nélkül elfogadják, és – különösen a szülei és a hozzájuk közel állók által – rendkívül befolyásolhatóak.

A bűncselekménnyel érintett, erőszaknak vagy másfajta visszaélésnek kitett 18 éven aluli a büntetőeljárásokban többnyire olyan eljárási cselekményekkel kerül kapcsolatba, amelyeket a felnőttek sajátosságait és jellemzőit szem előtt tartva alkottak meg, és amelyek szabályait, lényegét a gyermek legtöbbször nem érti. A bármilyen nemű bántalmazást átélte gyermekekkel való bánásmód, valamint a kihallgatása felkészült jogalkalmazói munkát, míg a jogalkotó részéről átgondolt, koherens és speciális szabályozást igényel.³⁹

Már a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény is – többszöri módosításon átesve – megteremtette annak a lehetőségét, hogy a büntetőeljárásban a sértettek, ha azt igénylik, a hatóság részéről a személyes igényeikhez igazodó megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek. Azonban a Be. XIV. fejezete „*Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban*” címmel, ellentétben az eddigi szétszórta elhelyezéssel, önálló fejezetben gyűjtötte össze az e körbe tartozó szabályokat. Egyrészt meghatározza azt, hogy kik azok,⁴⁰ akik különleges bánásmódban részesülhetnek: fő szabály szerint az idetartozó rendelkezések leginkább a sértetteket és a tanúkat illetik meg, abban az esetben, ha rendelkeznek azokkal az ismérvekkel, amelyeket a törvény megjelöl.⁴¹ Másrészt megjelenítik azokat a jogokat, amelyeket az eljáró jogalkalmazóknak a büntetőeljárás folyamán, az általános garanciákon túl biztosítaniuk kell.

38 BAKONYI Mária: *A 14. és a 18. életévet be nem töltött különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú jogai a nyomozás során*. https://kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_bakonyi_maria.pdf

39 PARTI Katalin – SOLT Ágnes – VIRÁG György: *Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében*. Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest, 2018. 63.

40 Be. 81. § (1) bekezdés

41 Különösen megalapozza: az érintett személy életkora, szellemi, fizikai, egészségi állapota, az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege vagy az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyekhez fűződő viszonya.

Harmadrészt a jogszabály kitér arra is, hogyan és milyen módon kerülhet be valaki ebbe a csoportba.⁴²

A Be. különbséget tesz azon esetek között, amikor a különleges bánásmód alkalmazása a hatóság mérlegelésétől függ, azoktól, amelyeknél a különleges bánásmód alkalmazása kötelező. Mérlegelést nem tűrően különleges bánásmód jogosultjának tekinthető – egyebek mellett – a tizennyolcadik életévet be nem töltött személy sértett vagy tanú.⁴³ A különleges bánásmód biztosításának célja a tizennegyedik és tizennyolcadik életévüket be nem töltött sértettek vonatkozásában, hogy megvédje őket a másodlagos és ismételt áldozattá válástól, a megfélemlítéstől, valamint a megtorlástól. A kiskorú sértettek és tanúk tehát különleges kategóriát képeznek, mert életkori sajátosságaik miatt védett körbe tartoznak.

A kihallgatások számát a lehető legjobban minimalizálni kell, mert minél többször kerül sor a meghallgatásra, a történetek felidézésére, annál több negatív hatással számolhatunk.⁴⁴

Kiss Anna szerint a Be. nem fogalmaz egyértelműen a részletszabályok tekintetében, mivel a szabályozásnál a „lehetőleg” szót használja, valamint sok esetben az igék -hat, -het végződésűek, így a jogászok értelmezése szerint a törvényben szereplő intézkedések végrehajtása nem kötelező, hanem lehetőség csupán, és mint ilyen, a jogalkalmazó mérlegelési jogkörébe tartozik.⁴⁵

A jogalkotói szemléletváltás a Be. szabályai alapján a különleges bánásmódra vonatkozó szabályok megalkotásával tetten érhető, ugyanakkor a jogintézmény kizárólag a joggyakorlat és a tapasztalatok visszacsatolásával, a jelenlegi szabályok tökéletesítésével válthatja be maximálisan a hozzá fűzött reményeket. E körben szükséges megemlíteni, hogy a büntetőeljárás törvény módosításainak és a jogalkalmazás igyekezetének köszönhetően jelenleg a megoldás útjára lépett e kérdéskör, hiszen új kihallgatási technikák magyar jogrendszerbe történő (pl. barnahus-módszer) megjelenésével lehetőség nyílik a különleges bánásmód kapcsán megfogalmazott büntetőeljárás elvek gyakorlati megvalósítására.

Kriminológiai felvetések

Az ember a személyiségfejlődése során a fiatalkora idején a legagilisabb, a leginkább kockázatvállaló, viszont egyúttal ilyenkor a legbizonytalanabb a helyzete. A 14-18 évesek már

42 Kiss Anna: *A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai az új büntetőeljárás törvényben*. Kriminológiai Tanulmányok 55. OKRI, Budapest, 2018. 103.

43 Be. 82. §

44 i. m. BAKONYI M. 116.

45 i. m. KISS A. (2018) 118.

elszakadnának a szüleiktől, életüket sok szempontból maguk irányítják, és arra törekszenek, hogy előbb-utóbb a saját lábukra álljanak. A stabil családi háttér, a szülőkhöz való kötődés, az iskolai kapcsolatok, a társadalmi beilleszkedés egészséges megléte rendkívül nagy szerepet játszik ebben az életkorban. Ezek a tényezők nagymértékben befolyásolják a későbbi életpálya kialakulását.⁴⁶ Az utóbbi évtizedekben az is nyilvánvalóvá vált, hogy a nagykorúság pillanatában a fiatalok még igazából nem felnőttek, hiszen az ifjúsági életszakasz lezárását legtipikusabban jelző életesemények, mint a tanulmányok befejezése, a munkába állás, valamint a családalapítás egyre inkább későbbre toódik.⁴⁷

Vajon mi vezet oda, hogy egy fiatalkorú a „bűnöző életet” *válassza*? Hol van a csíny és a bűn határa? A Btk. ezt pontosan kijelöli, de vajon a gyermekkorban elkövetett csíny a „bűnözői karrier” kezdete? Ezen átlépve, a minél fiatalabb korban elkövetett *bűncselekmény valószínűvé teszi-e a bűnismétlést*? Mi jellemző a *bűnöző* fiatalok családi és társadalmi életének rendezettségére? Elhanyagoltak? Magányosak? Rossz társaságba keveredtek?

Egy fiatal esetében három „helyszínről” beszélhetünk, ahol nagy hatással vannak a személyiség fejlődésére: az otthon, az iskola és a baráti társaság. A fiatalkorú bűnelkövetők *körében* nagyon sok esetben a baráti társaság játssza a legmeghatározóbb szerepet, míg az iskola már nagyon korán kimarad az életükből, a családi háttérük pedig sokszor rendezetlen. Ha ez a három probléma összeadódik, az egyén szinte törvényszerűen kerülhet bele egy bűnöző társaságba és válhat elkövetővé vagy áldozattá.⁴⁸

A családi háttér változékonysága mellett komoly gondot okoz minden elkövetői körben a családi kötődések hiánya, a rideg, az elhanyagoló és *agresszív légkör*. *Nem elegendő, ha a család* külsőleg, látszatra és formálisan „egész”, lelkiileg is egészségesnek és épnek kell lennie ahhoz, hogy valódi védelmet és támogatást nyújtson a deviáns magatartásokkal szemben.⁴⁹ A családi „háttér” ideális esetben biztonságot nyújtó, az ember otthonát, fő támaszát jelentő fogalom. Kutatások⁵⁰ *támasztották alá, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők nagy többsége nem rendelkezik hagyományos értelemben vett családi háttérrel. Legtöbbjük szülei elváltak vagy külön élnek, és gyakran előfordul a félárvaság is. A büntetett fiatalok többnyire gyengén vagy rosszul kötődnek a szülőkhöz, a családi háttér nem nyújt kellő érzelmi stabilitást, és ezért sodródnak, válnak bűnelkövetővé. Ha az előbb említett belső tényezők teljes*

46 BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: *A fiatalkorú elkövetők gyermekkorai – az elkövetővé válás előzményei*. Kriminológiai tanulmányok 42., OKRI, Budapest, 2005. 327.

47 FÖLDES Petra: *Végtelen gyermekkor*. Taní-tani, 2005/2006, 3. szám 1.

48 Uo.: BOLYKY O. – SÁRIK E. (2005) 328.

49 i. m. BOLYKY O. – SÁRIK E. 386.

50 Például Bolyky Orsolya és Sárík Eszter 128 fő fiatalkorú elkövetőket kérdezett arról, hogy hogyan telt az eddigi életük, eltért-e az ideálistól, és ha igen, miben volt más az ő gyermekkoruk.

mértékben hiányoznak, vagy egyáltalán nem érhetjük tetten őket egy fiatal életében, akkor könnyebben *válnak* befolyásolhatóvá, „elcsábíthatóvá” és rávehetővé arra, hogy a bűnözés útjára lépjenek.

A fiatalabb elkövetők erőszakos cselekményeiket részben éppen hasonló korú sértettek ellen követik el, így az erőszakos cselekmények áldozatai is jellemzően a fiatalok köréből kerülnek ki.⁵¹ Ez egyrészt adódhat a bűncselekmények jellegéből, másrészt abból, hogy az érintettek ismerik egymást, netán párkapcsolatban állnak, ami egy idő után véget ér az egyik fél akarata által. Az áldozattá válás is növeli annak esélyét, hogy valaki bűncselekmény elkövetőjévé váljon.⁵²

Az elkövetővé válás tekintetében kiemelkedően fontos vizsgálni azt a körülményt is, hogy a fiatalnak milyen a kapcsolata a szülővel. A semleges kapcsolatoknál is súlyosabb következményt hordoz magában, ha a családban élő gyermeket vagy a családtagok egymást bántalmaznak. A családi életben megjelenő erőszak, a veszekedések, kiabálások és a folytonos viszály sajnálatosan szükségszerűen vonja maga után azt a következményt, hogy a fiatal is erőszakkal fűszerezve próbálja a jövőben az érdekeit érvényesíteni, tekintettel arra, hogy ezt látja nap mint nap „jó példának”.⁵³

Köztudomású tény, hogy a gyermek ki van szolgáltatva az őt nevelő felnőtteknek, legyenek vér szerinti vagy nevelőszülők. Nem képes érvényesíteni a jogait, mivel még sokszor azzal sincs tisztában, hogy mik ezek pontosan.⁵⁴ Könnyen áldozattá válhat, akár úgy is, hogy a szülők közötti bosszú alanya lesz. A felnőtteket a kilátástalanság, reménytelenség érzése sokszor olyan viselkedésre készíti, mely megbocsáthatatlan és visszafordíthatatlan eseményeket, érzéseket idéz elő a gyerekükben, adott esetben tragikus végkifejletbe is fordulhat egy-egy családi trauma.

Akiknek egyáltalán nincs (közele) *példaképük a családban, nagyobb arányban* töltik a szabadidejüket náluk idősebbekkel, így szinte törvényszerűen megjelenik a fiatal életében a családtól való távolmaradás és a „veszélybe sodró” baráti társaság.⁵⁵ A kortárs csoport, a baráti társaság az életkor növekedésével egyre nagyobb szerepet tölt be a fiatal *életében*. A „rossz baráti” társaság pedig sajnálatos módon együtt járhat a káros szenvedélyek kiala-

51 BARABÁS A. Tünde: *Az erőszakos bűncselekmények sértettjei*. Kriminológiai tanulmányok 45., OKRI, Budapest, 2008. 45.

52 BÖSZÖRMÉNYI Dóra: *A fiatalok bűnözés okai – különös tekintettel a gyermekotthonban nevelt fiatalokéval kapcsolatában*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2017. 16.

53 Uo: BÖSZÖRMÉNYI D. (2017) 16–18.

54 SZABÓ Alexandra: *Családi (v)iszonyok. A családon belüli erőszak önálló büntetőjogi törvényi tényállásainak dilemmái*. De iurisprudentia et iure publico, 2013. (7. évfolyam) 2. szám, 4.

55 i. m. BOLYKY O. – SÁRIK E. 387.

kulásával is. A szoros családi kötelék és a szülői kontroll csökkenti, míg az ellenőrzés hiánya növeli annak esélyét, hogy a fiatalkorú bűnöző társaságba keveredjen vagy áldozattá váljon.⁵⁶ A szülői kontroll gyengülésével erősebbé válik a deviáns tevékenységekre nyitott kortárs csoport szocializációs hatása.⁵⁷

A gyermek további „karrierjét” megbélyegző szülői hozzáállás másik véglete a nagyon szigorú nevelés, az állandó kötelezés és elvárás a szülők részéről, amely szintén hatalmas kárt tud okozni a gyermek lelkében. A „bármit csinálok sosem lesz elég jó” érzés elhatalmasodása, felhalmozódása hosszú távon is káros hatással lehet a személyiségfejlődésre. A kilátástalanság, az örök csalódás, a szülői elégedetlenség állandó érzése, a világtól érkező negatív ingerek túlsúlya, valamint az érzelmek elfojtása visszafordíthatatlan következményeket okozhat. Az ilyen fiatalkorú legtöbb esetben áldozatként éli életének egy részét, és hosszú, bonyolult lelki folyamat eredményeképpen megváltozik az egész élete akkor, amikor az elfojtás, a harag, a csalódottság együttese a felszínre törve megmutatja magát a *külvilág számára* – de a büntetőjognak valamilyen választ kell adnia a devianciára, ha nem is feltétlenül kell minden esetben büntetnie.

Befejezés helyett

Üdvözlendő, hogy hazánkban az új Be. megalkotásával a fiatalkorúak büntetőeljárása egyre inkább közelít a nemzetközi elvárásokhoz. Magyarország anyagi- és eljárásjogi szabályaival jó úton halad ahhoz, hogy garantálni lehessen a 18 éven aluliak mindenekfelett álló érdekeinek érvényesülését az igazságszolgáltatás során.

Álláspontom szerint nemcsak a *bűncselekmény áldozata* válhat az igazságszolgáltatás szenvedő alanyává, hanem a fiatalkorú elkövető is, hiszen a – legtöbb esetben lelkileg már egyébként is sérült – fiatalkorú elkövetőt a bűncselekmény elkövetése után megbélyegzik, stigmatizálják, ezáltal megnehezítve vagy – súlyosabb esetben – ellehetetlenítve a társadalmi beilleszkedését, visszailleszkedését.⁵⁸

Ezzel szemben jogászként a bűncselekményen túl is szükséges látnunk – feltárva annak okát is –, hogy vajon a fiatalkorú miért vált bűnelkövetővé. *Álláspontom szerint* elenged-

56 LIGETI Katalin – VÉGVÁRI Réka – HOLLÁN Miklós: *A fiatalkorú elítéltek áldozatai minőségének vizsgálata*. In: A büntetőeljárás és a büntető joggyakorlat empirikus elemzésének eredményei, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010. 215.

57 CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: *A gyermek- és fiatalkorú bűnözés*. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia*, Budapest, 2006. 536.

58 A stigmatizációs elméletre l. BÁRD Károly: *A büntetőhatalom megosztásainak buktatói*. KJK, Budapest, 1987. 107.; Bárd Károly: *A tárgyalás kettéosztása*. Jogtudományi Közlöny, 1985. 1. szám, 15.

hetetlen a reintegrációhoz, hogy a fiatalok mellett élő személyek, a számára fontos családtagok, barátok *jó példát mutassanak, és egyetlen hiba elkövetése miatt ne rekesszék ki, ne bélyegezzék meg, ne forduljanak el tőle, hanem adjanak neki egy második esélyt, hátha helyre tudja állítani a közösségi kapcsolatait. Legyen lehetősége arra, hogy az áldozat szerepét átélve, újraértékelje – korábbi viselkedését. Amikor csak lehet, alkalmazzák a fiatalok vonatkozásában a közvetítői eljárást.*

Záró gondolatként szükségesnek tartom kiemelni, hogy míg a jogszabályi környezet egyre inkább megfelel a gyermeki érdekeknek, addig korántsem elhanyagolható a szülő felelőssége. A megelőzés a fiatalok esetében még fontosabb, mint a felnőttkorúaknál. Az agresszivitás és a bűnözésre hajlamosító körülmények észrevétele jelentős szerepet játszik a megelőzésben.⁵⁹ A gyermek elsődleges szocializációs közege a család, amely minden szempontból releváns hatással van a fejlődésére, későbbi társadalmi beilleszkedésére és a törvények tiszteletére. A fiatalok életkoránál fogva nem képes arra, hogy teljeskörűen vizsgálja és átlássa a társadalmi normákat, így még ha tudja is, hogy nem helyes bűncselekményt elkövetni, akkor sem tud jogkövető állampolgár maradni akkor, ha a szülők ebben nem segítik őt, ha magára hagyják a rossz társasággal. Azonban nem csupán a családi háttérben fellelhető kriminalitás az egyetlen veszélyforrás a fiatalok illetően, hanem az is, ha a fiatal maga válik áldozattá egy bűncselekményben. Ebben az esetben is kiemelkedően fontos a szülők felelőssége a rehabilitáció során, hiszen nem ritka, hogy pont azon fiatalok válnak későbbiekben erőszaktevővé, akik korábban erőszak áldozatai voltak.⁶⁰

Összegezve elmondható, hogy a fiatalok múltó állapot, és nekünk mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy felismerjük és segítsük a veszélyes irányba tartó 18 éven aluli személyeket. Elsősorban nem az igazságszolgáltatás feladata a fiatalok „újra nevelése”, hanem a szülői minta játszik ebben a legnagyobb szerepet, mert, mert „*A példát nem lehet tanítani, a példát azt mutatni kell...!*”⁶¹

Egyetértve Domokos Andreával, „*míg a társadalom elképedve nézi a gyermek és fiatalok elkövetők egy részének brutalitását, bestialitását, addig kevesen gondolnak bele abba, hogy minden a társadalmi környezeten, a felnőttek értékrendszerén múlik.*”⁶²

59 i. m. NAGY A. (2019) 40.

60 i. m. NAGY A. (2019) 36.

61 i. m. NAGY A. (2019) 40–41.

62 DOMOKOS Andrea: *Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon.* <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2011/3/domokos.pdf> 143.

A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓDDAL KAPCSOLATOS ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEK

BESZÁMOLÓ AZ ÜOE KONFERENCIÁRÓL

Az Ügyészek Országos Egyesülete és az Ügyészek Lapja 2022. december 15-én online konferenciát rendezett, ahol a résztvevők a különleges bánásmóddal kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket vitatták meg.

Matécsa Artemon ÜOE elnök megnyitója után a konferencia egymást követő három blokkban zajlott. Az első rész a különleges bánásmód elméleti kérdéseit járta körül Farkas Krisztina (ügyész), Kiss Anna (tudományos főmunkatárs) és Vaskuti Gergely (kriminálpszichológus) segítségével. A konferencia e része arra a kérdésre kereste a választ, hogy vajon hosszú ideig miért nem vették komolyan figyelembe a bűncselekmény áldozatának a büntetőeljárásban sértettként érvényesíthető jogait, és a sérelmet szenvedő személy miért süllyedt el a tanú szerepében.

Az első előadó, majd az ezt követő kerekasztal-beszélgetés résztvevői kitértek arra a fontos kérdésre, miszerint a huszadik század utolsó harmadában fellépő civil mozgalmak kiáltványai hogyan szivárogtak be egyrészt a tudományos kutatások világába, másrészt pedig hogyan hatottak a nemzetközi dokumentumokra és ezen keresztül a nemzeti jogalkotásra. A kontinentális jogrendszerben ugyanis az elmúlt években sorra születtek azok a büntetőeljárást érintő jogszabály módosítások, amelyek folyamatosan bővítették a sértetti jogokat. A korábban az áldozatnak juttatott jelentéktelen szerep mára megváltozott, és ma már a büntetőeljárás fellépés esetén a sértetti jogosítványok jelentős kiterjesztéséről beszélhetünk. A konferencia első része felvetette továbbá, hogy a sértetti jogok bővülése, leginkább az, hogy a bűncselekmény áldozata megoszthatja a tárgyaláson a fájdalmát, vajon nincs-e katartikus hatással a döntéshozóra, és ha igen, akkor ez befolyásolja-e a döntést. Kérdés persze, hogy az érzelmek beszivároghatnak-e az eljárásba, és ha igen, akkor ez vajon tényleg kihatással van-e a döntésre.

A konferencia második blokkja az emberkereskedelem áldozataira tért ki, és az első blokkhoz hasonlóan, egy nyitó előadással (Windt Szandra tudományos főmunkatárs) indult,

majd ezt egy kerekasztal-beszélgetés követte Windt Szandra (tudományos főmunkatárs), Balogh Krisztina (r. alezredes), Farkas Johanna (klinikai pszichológus) és Huszár Julianna (ügyész) részvételével.

Az emberkereskedelem elleni fellépés során a felderítés, az eset hatóságok tudomására jutása az egyik legfontosabb tényező. A szexuális és a munka célú kizsákmányolás cselekményeit magukban foglaló büntetőeljárások „bizonyítékszegények”, elsősorban a személyi bizonyítékok, azokon belül is a sértetti vallomások állnak rendelkezésre. Az, hogy a sértett mennyire együttműködő, attól is függ, hogy milyen légkörben zajlik az első kihallgatása. Ez az eljáró rendőrök felkészültségén, érzékenységén (is) múlik. Az emberkereskedelem kiskorú áldozatai, sértettjei kapcsán pedig szóba került az emberkereskedelem elleni nemzeti stratégia és az úgynevezett Barnahus intézményrendszer, valamint az ugyanilyen nevet viselő kihallgatási módszer. Utóbbi megvédheti a kiskorú sértettet a másodlagos viktimizációtól. Az emberkereskedelem elleni stratégiában megfogalmazott elköteleződés célja, hogy a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (Tegyesz) által működtetett szolgáltatás, speciális gyermekmeghallgatás minden megyében jelen legyen.

A harmadik blokkra délután került sor. Ennek témája az időskori bűnözés volt, ahol a hangsúly az idős elkövetőkön volt. Vajon ők tartozhatnak-e koruknál fogva a különleges bánásmód elnevezésű csoportba? Rájuk gondolt-e a jogalkotó, amikor megalkotta a Be.-ben ezt a külön fejezetet? Ritter Ildikó (tudományos munkatárs) előadásában ezekre a kérdésekre kereste a választ, és megosztotta a hallgatósággal az általa végzett kutatás főbb megállapításait. Az időskorúak számának, a lineáris oksági együttthatóan túli emelkedése a bűnelkövetők körében egyértelműen az egészség- és a szociálpolitika kudarcaként értelmezhető, hiszen ha jól működik egy társadalom időspolitikája, idősgondozása, akkor az igazságszolgáltatás intézményrendszerében a 65 év feletti elkövetők számának növekedési üteme nem haladja meg a népességen belüli növekedési indexet, azaz a lineáris oksági együttthatón belül marad. Ha azonban azon túlnő, az igazságszolgáltatás csak másodlagos, illetve harmadlagos prevenciós szintéreként értelmezhető a problémakezelésben, miközben a büntetőeljárások és azok következményei, egyéni szinten, számos járulékos negatív hatást okoznak mind az időskorú elkövetők, mind pedig a sértettek számára. Az előadás követően ebben a blokkban is sor került egy kerekasztal-beszélgetésre, ahol az előadó beszélgetőpartnere Vizi János (jogász, pszichiáter) volt.

A konferenciát az ÜOE elnöke zárta.

LOVÁSZ ERIKA¹

AZ ÜGYÉSZSÉG NEMZETKÖZI KAPCSOLATAINAK TÖRTÉNETE

A Levéltárban fellelhető, a nemzetközi tevékenységhez kapcsolódó első dokumentumok 1955-ből származnak. Mint ismert, 1953-ban került sor az új típusú ügyészi szervezet létrehozására. Felállították a Legfőbb Ügyészséget, és új tevékenységi körként jelent meg a büntető szakágon kívüli tevékenység: az általános törvényességi felügyelet és a polgári felügyelet. Fontosak voltak e téren a szovjet és a szocialista országok tapasztalatai, ezért ebben az időszakban az évi néhány, akár 3 hetes kiküldetések fő célja az általános felügyelet tanulmányozása volt.

A nemzetközi tevékenység következő dokumentumai 1964-től maradtak fenn, amelyek mind vezetői, mind alsóbb, szakértői szinten valamennyi szocialista állammal folytatott intenzív kétoldalú kapcsolatokról számolnak be.

A terjedelmes, 15-20 oldalas úti jelentések szerint a legfőbb ügyészek közötti tárgyalások az alábbi témákról folytak:

- az ügyészi szervezet viszonya az államhatalmi szervekkel,
- a bírósági felügyelet, nyomozásfelügyelet,
- az ügyészség létszám- és káderhelyzete, az ügyészek oktatása, a belső ellenőrzés,
- továbbra is vezető téma volt az általános törvényességi felügyelet tárgya, módszerei, köre és gyakorlati feladatai, a polgári jogi terület,
- továbbá a deviza- és vámbüntettek üldözésének, megelőzésének problémái, a közlekedési bűnözés kérdései, az államellenes és politikai bűncselekmények és a bűnügyi statisztika.

A 60-as években megjelent a nemzetközi konferenciákon való ügyészségi részvétel, így

- a fiatalok bűnözéssel foglalkozó II. Nemzetközi Szimpózium Berlinben, 1967-ben,
- a szocialista büntetőjog problémáiról szóló, nemzetközi büntetőjogi szeminárium (a szovjet és európai szocialista országok büntetőjogászai számára).

Fellelhetők ezekben az években a diplomáciai protokoll körébe tartozó levelezések is.

Az OKRI 1960-as megalakulása után az Intézet munkatársai ezekben az években intenzíven vettek részt külföldi tanulmányutakon és küldöttségek fogadásában, ahol szervezeti kérdésekről, az ügyészség gyakorlati munkáját segítő kriminológiai és kriminalisztikai kérdésekről folytattak tapasztalatcserét.

1 Lovász Erika tisztviselő, nemzetközi ügyintéző – Legfőbb Ügyészség, Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztálya

A nemzetközi tevékenység ezekben az évtizedekben kiterjedt a külföldi legfőbb ügyészek és családjaik több hetes balatoni üdüléseinek előkészítésére is.

Ha már jubileum, a következő évtizedből kiemelem az 1971-es évet, amikor is az ügyészség a 100. évfordulóját ünnepelte. A jubileumhoz kapcsolódó nemzetközi eseményre nem találtam utalást, de a nemzetközi kapcsolatok továbbra is intenzíven és kölcsönösen működtek a keleti országok ügyészségeivel. Prágában rendezték az ifjúsági bűnözésről szóló III. Nemzetközi Szimpóziumot, az OKRI fogadta a Moszkvai Kriminológiai Intézet küldöttségét 2 hetes tanulmányútra, és a lengyel legfőbb ügyész 3 napos látogatásra érkezett 1971 őszen. E programból, az aktualitása miatt, egy elemet emelek ki: a protokollal kolléga által felvett készpénz elszámolásában találtam utalást arra, hogy a 3 fős küldöttség néhány magyar kíséreléssel látogatást tett a budapesti rendezésű Vadászati Kiállításon. A jegyek – az említett 6-7 főre – összesen 36 forintba kerültek.

A 70-es években már szélesebb körben és egyre nagyobb számban jelentkeztek a nemzetközi programok. A tervezett kiküldetések, többségében a keleti blokk államaiba irányultak, éves szinten 10-12 szocialista viszonylatú utazás mellett 5 „tőkés ország” látogatására is engedélyt adtak.

Ezekben az években a magyar ügyészek nyugati országokban is eljutottak szakértői szintű tanulmányútra: Ausztriába, Franciaországba, Svédországba, ösztöndíjas tanulmányútra Dániába, a magyar-olasz kulturális csereegyezmény alapján pedig egy ügyész két hónapos tanulmányútra, Olaszországba. Az OKKRI 1 munkatársa kormánydelegáció tagjaként vett részt az ENSZ Svájcban rendezett kongresszusán.

Szintén az OKKRI-ből 1 munkatárs tíz hónapos tanulmányútra utazott a Német Szövetségi Köztársaságba, ahol a kriminológiai irányzatok, kutatási módszertanok mellett – idézem: „a közlekedési balesetek és a közlekedési kriminalitás elleni harcot tanulmányozta a közismerten fejlett motorizáltságú NSZK-ban”.

A tanulmányutakon kívül konkrét ügyekben és a határ menti együttműködés céljából is történtek kiküldetések. Erre 1-1 példa következik:

A MALÉV IL 18-as, Berlinből érkező járata 1975 januárjában Ferihegyen a földbe csapódott. Öt nappal később, a repülőbalesetet vizsgáló bizottság tagjaként 1 ügyész Berlinbe utazott.

A határ menti kapcsolatok fontosságát felismerve a Komáromi Főügyészség és a Győr-Soproni Főügyészség kölcsönös határmenti találkozókat tartott a Pozsonyi Kerületi Ügyészséggel.

A keleti államokkal való rendszeres tapasztalatcseréket az ügyészségek közötti kétoldalú együttműködési megállapodásokkal mélyítették el. Ennek keretében egy delegáció Jugoszlávia Ügyészségén tanulmányozta az ügyészségi statisztikai tevékenységet, a számítógép szerepét, az adatgyűjtés és -feldolgozás módszertani alapkérdéseit.

Az európai kontinens földrajzi határait átlépve, a 70-es években kétoldalú találkozók voltak Mongólia legfőbb ügyészeivel, ennek során az 1930-ban alakult önálló mongol ügyészi szervezet munkájának megismerése és az egyes szakági kérdések kölcsönös megvitatása volt a vezető téma. A magyar-mongol ügyészségi együttműködést 1979-ben megállapodással erősítették meg.

Legfőbb ügyészi szinten is elmozdulás történt a nyugati irányba: 1975-ben fogadtuk a francia legfőbb ügyészt, majd 3 évvel később legfőbb ügyészi küldöttség utazott Franciaországba, ahol az ügyészi és igazságügyi vezetőkkel való személyes kapcsolatok kialakítása, a francia jogrendszer és az ügyészi szervezetek tanulmányozása volt a látogatás célja.

1979-ben Varsóban tartották a szocialista országok kriminológiai intézeteinek találkozóját, ahol a közös kiadványok, kutatási tervek koordinációja, tudományos vizsgálatokban való együttműködés volt a téma.

A szaporodó külföldi kiküldetések a nemzetközi tevékenységhez kapcsolódó, és a mai napig is meglévő, további két feladatkört határoztak meg:

- a szolgálati és diplomata útlevelekkel kapcsolatos ügyintézés – ezt jelenleg is a Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztály látja el, valamint
- 1974-ben elkészült az ügyészi szervezetben dolgozók nyelvismeretének felmérése. Kimutatás készült a nyelvvizsgálóval rendelkező ügyészségi alkalmazottokról, ők 42-en voltak. A nyilvántartás szerint 2 ügyésznek volt felsőfokú nyelvvizsgálója és jogi szakmai nyelvismerete eszperantó nyelvből.

Külön kimutatás készült az állami nyelvvizsgálóval nem, de nyelvtudással rendelkező összesen 85 munkatársról. A két lista szerint összesen kb. 130 fő tudott idegen nyelvet.

Az ügyészek és fogalmazók létszáma 1974-ben 1034 fő volt, ez a szám nem tartalmazza az OKRI létszámát, de az arányokat tekintve elmondható, hogy az állomány kb. 10%-a bírt idegennyelv tudással.

Egy pillanatra a jelenbe ugorva: a főosztályunkon vezetett nyilvántartás szerint az idegen nyelvet ismerők száma – az ügyészi és nem ügyészi állományra vetítve – idén összesen kb. 460 fő.

Az 1980-as években a bilaterális kapcsolatok tovább növekedtek. Rendszeres látogatásokra is sor került a kubai és a magyar legfőbb ügyész között. Ide kapcsolódóan, közgazdászként egy kis pénzügyi szemléletű kitérőt teszek: a feljegyzések szerint a kubai legfőbb ügyész 1983-as budapesti látogatásakor napi 1000 forintot fizettek a spanyol tolmács részére.

Viszonyításképpen: a KSH adatai szerint 1983-ban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete közel 4900 forint volt. A közelmúltbeli aktualitása miatt említtem, hogy 37 évvel később, azaz 2020 februárjában, a kubai legfőbb ügyész helyettes magyarországi látogatása idején, a magyar/spanyol nyelvű konszekutív tolmácsolás piaci ára naponta bruttó 90 000 forint volt.

Kölcsönös találkozókat jöttek létre a vietnámi legfőbb ügyésszel is. Az úti jelentés szerint a vietnámi ügyészségi látogatás fő témája a háború utáni ügyészségi szervezet kialakítása és az ügyészi szakmai képzés, fejlesztés volt, ugyanis a 3300 vietnámi ügyészből akkor csak 600 volt egyetemi végzettségű, a többiek közép vagy alsóbb fokú végzettséggel, esetleg néhány hónapos szakmai tanfolyammal rendelkeztek.

A vietnámi utazáshoz kapcsolódott egy látogatás Kambodzsában, ahol nem volt önálló ügyészi szervezet, de a létrehozására szükség volt, így a magyar küldöttség a magyar állam és jogrendszer felépítéséről, az igazságszolgáltatás legfontosabb vonatkozásairól és a káderképzésről adott tájékoztatást.

1989 őszén a legfőbb ügyész négynapos hivatalos látogatásra Mongóliába utazott, ahonnan hazafelé menet megállt Moszkvában és megbeszélést folytatott a szovjet legfőbb ügyésszel.

A szocialista blokk országaival való rendszeres tapasztalatcserék – a büntető szakági területen kívül – továbbra is napirenden tartották az általános és polgári felügyelet témáját és más időszerű kérdéseket is. 1983-ban a bolgár ügyészség munkadelegációját fogadtuk, akik a Legfőbb Ügyészség Számítógép-Központját és tevékenységét tanulmányozták.

Az 1984-ben megtartott szocialista államok legfőbb ügyészeinek tanácskozása a jogvédő szervek tevékenységével foglalkozott.

A 80-as években a kétoldalú kapcsolatok folyamatosan egy-egy újabb nyugati állammal bővültek: fogadtuk az Olasz Legfelsőbb Igazságügyi Tanács delegációját, valamint többek között az osztrák legfőbb ügyészi küldöttségeket, Spanyolország legfőbb ügyészét és az NSZK küldöttségét.

A keleti országokkal kialakított kapcsolatok hagyományosan továbbra is fennmaradtak az 1990-es években, és a hazánkkal szomszédos országok ügyészségeivel is rendszeressé váltak a találkozók. A nyugati irányból az osztrákokkal, a bajorokkal, a hollandokkal és a franciákkal fejlesztettük a kapcsolatokat. Éves szinten átlagban 2-4 felső szintű kétoldalú látogatást tettünk külföldön és hasonló arányban fogadtunk felső szintű delegációkat. Az évtized végére egyre több nemzetközi konferencián vettünk részt vezetői szintű küldöttségekkel.

A távolabbi országok közül folytatódott a kapcsolat Mongóliával, 1994-ben és 1996-ban is volt legfőbb ügyési találkozó, továbbá a portfólióban megjelent Kína: az évtized során 5 alkalommal volt kölcsönös látogatás a kínai és a magyar ügyészség vezetői között.

A határmenti együttműködések erősödtek nemcsak helyi szinten, pl. a muraszombati vagy a szabadkai ügyészségekkel, hanem legfelsőbb szinten is: 1998-ban, majd 2002-ben Sopronban tartottuk a magyar-osztrák-szlovák legfőbb ügyészek találkozóját.

A 90-es évek második felében egyre növekvő számban utaztak az ügyészek képzési, szakmai célú kiküldetésekre, konferenciákra. Ezek az egyéni utazások évente 30-40 kiküldetést jelentettek.

A 2000-es évektől a felsőszintű kétoldalú kapcsolatok terén az évi 2-4 küldöttség fogadása és az ugyanennyi kiutazás továbbra is megmaradt, a szomszédos országokkal való helyi és felsőszintű kapcsolatok erősödtek.

2004-ben csatlakoztunk az Európai Unióhoz, amely az ügyési szervezet nemzetközi tevékenységére is jelentős hatást gyakorolt. Az Eurojust tagjaként intenzívebbé vált a tagállamok ügyészségeivel való kapcsolattartás és együttműködés. Az uniós tagságnak köszönhetően bővült a nemzetközi képzéseken való részvételek köre, illetve a szakértői szintű találkozók lehetőségei is.

További bilaterális kapcsolatok épültek az unión kívüli államokkal, így az albán, a montenegrói, a szerb, a moldovai, az orosz, az ukrán, valamint az európai térségen kívül az örmény és a brazil legfőbb ügyésszel.

A nemzetközi szervezeti tagságokból fakadóan egyre több konferencián és szakértői ülésen vettünk részt, és kialakult az ügyészség nemzetközi szervezetekhez rendelt kontaktpontjainak és szakértőinek egyre bővülő hálózata.

A 2000-es évek második felében a szakértői és képzési célú, később a konkrét büntetőügyekben vagy kontaktpontként felmerülő egyéni utazások száma elérte az évi 100 kiküldetést. Az ügyési állomány nyelvtudásának felmérése és nyilvántartásba vétele ebben az időszakban is megtörtént.

Az utóbbi egy évtizedben a felsőszintű találkozók száma, iránya és stratégiája jelentős mértékben nem tért el az előző évektől. Az európai államokkal meglévő kapcsolatok mellett élénkült, illetve újjászületett a kapcsolat az orosz, a vietnámi, a kínai és a kubai ügyészséggel.

Rendszeresen részt veszünk az uniós tagállami legfőbb ügyészek rendezvényein és más felsőszintű konferenciákon, valamint a keleti államok ügyészségei felé is nyitottak vagyunk. Mindezek mellett hangsúlyos a regionális együttműködés a V4 országok legfőbb ügyészei között. 2012 óta rendszeres az évenkénti munkatalálkozó, amelynek a magyar ügyészség három alkalommal adott otthont.

A legutóbbi tíz évben a szakértői, képzési és konkrét ügyekben szervezett hivatalos kiutazások, valamint az Eurojust tevékenységéhez kapcsolódó koordinációs értekezletek száma fokozatosan tovább emelkedett, ez a 2019-es évben közel 180 kiküldetést jelentett.

Beszámolóm végén az elmúlt húsz évből négy jelentős nemzetközi eseményt emelek ki, amelyeknek a magyar legfőbb ügyész volt a házigazdája, a Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztálya pedig a logisztikai szervezője. Meglátásom szerint ezek a nemzetközi kapcsolatok történetében mérföldköveket jelentenek:

Az Európa Tanács 47 tagállamának 6. legfőbb ügyészi konferenciáját egy négynapos rendezvény keretében, közel 150 résztvevővel, 2005 májusában Magyarország rendezte. E nagyszabású és rangos eseményt a köztársasági elnök a Parlamentben tartott ülésen nyitotta meg. Itt került elfogadásra: „Az ügyészek etikai és magatartási szabályainak európai irányelvei” dokumentum (Budapesti Irányelvek).

A földrajzi Európa legfőbb ügyészeinek 1999-ben kezdődött Eurojustice elnevezésű, évenkénti konferenciáját 2010 októberében, Budapesten tartottuk. A konferencia az ügyészségek alkotmányos helyzete mellett büntető és közérdekvédelmi kérdésekkel is foglalkozott. A rendezvény 70 résztvevőjét a köztársasági elnök a Sándor Palotában fogadta.

Az európai uniós tagállamok legfőbb ügyészeit tömörítő Hálózat 5. éves konferenciáját és közgyűlését 2012 májusában Budapesten rendeztük. A 70 fős konferencián 23 uniós legfőbb ügyész vagy helyettes vezette delegáció vett részt, és jelen voltak a főbb nemzetközi intézmények képviselői. A konferencia a köztársasági elnök megnyitó előadásával kezdődött.

És végezetül, az ügyészi szervezet 150. évfordulójának két ünnepi eseményével zárom a nemzetközi kapcsolatok történeti áttekintését. 2021. június 10-én a cseh, a lengyel, a szlovák és az osztrák legfőbb ügyész, valamint az Eurojust elnöke személyes részvételével ren-

deztük meg a V4+Ausztria legfőbb ügyészi találkozót, majd másnap, a köztársasági elnök ünnepi beszédével és a meghívott legfőbb ügyészek előadásaival megtartott nemzetközi konferencia keretében, a koronavírus-járvány miatt személyes és online formában emlékeztünk meg a magyar ügyészi szervezet jubileumáról.

KONCSEK KORNÉL¹

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETBEN VÉGZETT TÖRVÉNYESSÉGI VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAI A NEM MAGYAR ÁLLAMPOLGÁR FOGVATARTOTTAKKAL SZEMBENI BÁNÁSMÓD SZEMPONTJÁBÓL

A Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási intézet különleges helyzete

A cikk elkészítését az utóbbi évek történései alapozták meg, nevezetesen, hogy az általam rendszeresen vizsgált büntetés-végrehajtási intézetben a migrációval kapcsolatos legjellemzőbb bűncselekmény, az embercsempészás büntette miatt kezdeményezett kényszerintézkedések száma rendkívül megnőtt. Mivel az embercsempészek nagy része külföldi, a jelenlegi adatok szerint az engedélyezett fogvatartotti létszámból 80-85% nem magyar állampolgár, és ez a korábbi helyi és országos 3-6%-os fogvatartotti arányt e kategóriában magasan felülmúlja.²

A fogvatartottak összetételének ilyen mértékű átalakulása a rendszeres vizsgálatok választható szempontjaiban és a bánásmód vizsgálatát illetően is az eddigiektől eltérő megközelítést kíván. Az intézet túlszűfolttságtól való mentesítése a letartóztatottak számarányát növelte, mert a más fogvatartási kategóriába tartozó fogvatartottak többségének országos büntetés-végrehajtási intézetbe történő átszállítása megtörtént. A letartóztatottak magas számú befogadása miatt e kategóriába tartozottak továbbszállítása is rendszeressé vált, ami a személyi összetétel fluktuációját eredményezi. Ebben a helyzetben a szakterületi alaputasítás (a továbbiakban: Alaputasítás)³ rendszeres törvényességi vizsgálatai közül a letar-

1 Dr. Koncsek Kornél főügyészségi ügyész, Tolna Megyei Főügyészség

2 Nem magyar állampolgárságú fogvatartottak aránya a büntetés-végrehajtási intézetekben 2001. december 31-én a 13 260 főből 825 fő volt, ami 6,2%-ot jelent. (A büntetés-végrehajtási szervezet Évkönyve (továbbiakban: Évkönyv) 200238.) 2010. december 31-én a büntetés-végrehajtás 16 328 fogvatartottjából 597 fő – azaz a fogvatartottak 3,65%-a – volt nem magyar állampolgár. (Évkönyv 2010. 18.) A 2019. december 31-i állapot szerint a külföldi állampolgárságúak számaránya a 15 529 fős fogvatartotti létszámhoz képest 805 fő, azaz 4,93 % volt. (Börtönstatisztikai Szemle 2020. 10.)

3 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi tevékenységről.

tóztatás végrehajtásának és a letartóztatottakkal való bánásmódnak a vizsgálata kiemelt hangsúlyt kapott.

A nem magyar állampolgár fogvatartottakra vonatkozó speciális szabályok

A büntetés-végrehajtási jogterület számos, nem magyar állampolgárságú fogvatartottra vonatkozó szabályozást tartalmaz. Ezek háttereként a nemzetközi ajánlások köréből két büntetés-végrehajtási tárgyú dokumentum emelhető ki.

Az európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló Európai Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2006) 2. számú ajánlásának⁴ 37. (külföldi állampolgárokra vonatkozó) pontja az általános és a külföldi állam külképviseletével biztosítandó kapcsolattartásról való tájékoztatás, a börtönhatóságok és a külképviseletek a sajátos szükségletek biztosításában történő együttműködése, az ingyenes jogsegélyről való tájékoztatás, illetőleg a büntetés külföldi állam részére való átadása kapcsán ajánlásokat sorol fel.

Régebbre datálható az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R (84)12 számú tagállami ajánlása⁵ (a továbbiakban: Ajánlás), amely kifejezetten a külföldi állampolgárságú fogvatartottak eltérő szükségleteire vonatkozó szempontokat sorolja fel. A sajnos csak angol nyelven elérhető ajánlás preambuluma szerint a külföldi fogvatartottak nyelv, kultúra, szokások és vallás tekintetében fennálló különbözőségük miatt nehézségekkel szembesülnek; elszigetelődésük elkerülése és szociális beilleszkedésük elősegítése érdekében ezért a speciális igényeiket szem előtt tartó bánásmód biztosíthatja azt, hogy jogosultságaikat a többi fogvatartottal azonos módon gyakorolhassák (egyenlő bánásmód garanciája).

Az Ajánlásban foglalt legfontosabb elvárások:

- az ajánlás I. és II. a) pontjaiban az azonos nyelvet beszélő külföldi fogvatartottak lehetőség szerint együttes elhelyezése, a hozzátartozókkal való kommunikációs lehetőségek elősegítése;
- a II. b) pontban az anyanyelv használatának biztosítása a hivatalos eljárásokban;
- a III. pontban a hazai külképviselettel való kapcsolattartás biztosítása;
- a IV. pontban a büntetés-végrehajtástól független szervek és civil szervezetekhez való fordulás lehetőségének biztosítása;⁶

4 Európa Tanács Európai Börtönszabályok Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott, a Miniszteri Bizottság európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása a Tagállamok számára.

5 Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (84) 12 of the committee of ministers to member states concerning foreign prisoners.

6 Az V. pont a börtönhatóság személyi állományának speciális képzésére, a VI. pont a fogvatartotti kategóriát érintő statisztikák és felmérések felhasználására vonatkozik, amely terjedelme és tematikája miatt az előadás keretein kívül esik.

- a VII. pontban a büntetés végrehajtásának átadása és a kiutasítás biztosítása a fogvatartott hazájának vagy más állam részére.

A büntetés-végrehajtás hazai rendszerében a külföldi fogvatartottakra címzett eljárási jogszabályokat a Bv. tv., valamint a szabadságvesztés, az elzárás, a letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (a továbbiakban: R.) tartalmazza.

A Bv. tv. 11. §-ának (3) bekezdése a védelemhez való jog részeként mondja ki államának diplomáciai, illetve konzuli képviseletéhez fordulás és annak képviselőjével való kapcsolattartás jogosultságát.

A Bv. tv. 12. §-a az anyanyelv használatához és a tájékoztatáshoz való joghoz kapcsolódóan érvényre juttatja az Ajánlásban foglalt alapelvet.

Külön rész foglalkozik a törvényben a nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó speciális szabályokkal a 207–215. §-aiban, amelyből kiemelendő:

- a fogvatartott állama külképviseletének értesítése (a fogvatartott diszkrecionális jogaként) a befogadásról, illetőleg a külképviselettel történő kapcsolattartás biztosítása;
- magyar nyelvtanulás és kultúra elsajátításának lehetősége;
- az egy nyelvet beszélő fogvatartottak lehetőség szerinti együttes elhelyezése, a hozzátartozói kapcsolattartás (elsősorban levél és csomagküldés) támogatása;
- a büntetés végrehajtásához kapcsolódó jogok és kötelezettségek gyakorlásának anyanyelven (tolmácson keresztül) történő biztosítása a büntetés-végrehajtás költségére;
- a büntetés külföldi államnak történő átengedésének a lehetősége, szabadítás eltérő szabályai.

A letartóztatottakra vonatkozó jogszabályhelyek a fentiek mellett szintén tartalmaznak speciális rendelkezéseket. A 394. § (1) bekezdésének a) pontja és 398. §-ának (1) bekezdése (védővel, konzuli képviselővel való kapcsolattartás garanciái), valamint a 403. § (3) bekezdése (nemzetközi szervezettel való bizalmas levelezés) említhető itt meg.

Az R. V. fejezete (169–174. §) a nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó, általános szabályoktól eltérő előírásokat tartalmazza (úti okmány kezelése, csomag és levélküldés biztosítása, külképviseleti és kapcsolattartói látogatás biztosítása).

Az Ajánlás a mellékletében a külföldi állampolgárságú fogvatartottakra nézve több, a hatályos jogi szabályozásban leírtan nem szereplő alapelvet is megfogalmaz, amelyek érvényesülése az egyes jogszabályi rendelkezésekben ellenőrizhető:

- A külföldi fogvatartottak speciális igényeit szem előtt tartó bánásmód biztosíthatja azt, hogy jogosultságukat a többi fogvatartottal azonos módon gyakorolhassák, amelyre példaként az egyenlő bánásmód garanciája érvényesül az anyanyelv használata és a jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás területén.
- A letartóztatás tartama alatt a speciális bánásmód biztosítása nem lehet ellentétes a fogvatartás (büntetőeljárás) céljaival, amely a kapcsolattartás korlátozhatóságában jut érvényre.
- Az ajánlások törvénybe foglalásakor figyelemmel kell lenni a hazai büntetés-végrehajtási szabályozásra, így az intézetek biztonságára és a költségvetési lehetőségekre is. Ez az elv az eltérő élelmezés vagy a vallásgyakorlás lehetőség szerinti alkalmazásával érvényesül.
- Minden intézkedést úgy kell alkalmazni, hogy az ne válhasson a fogvatartott hátrányára, amely a külképviselet kívánatra történő értesítése, elhelyezési és elkülönítési szempontok tekintetében érhető tetten.
- A csak hazai állampolgárságú fogvatartottakra alkalmazható jogosultságokból való kiszorulást, illetőleg a fogvatartási körülményekből fakadó nehézségeket a bánásmód körében kell lehetőség szerint ellensúlyozni, ami a magyar nyelvtanulás és kultúra elérhetőségével, valamint a levelezés, csomagfogadás, látogatófogadás tekintetében soronkívüliséggel biztosítható.

Vizsgálati szempontok és módszerek

2002-ben a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya vizsgálta a nem magyar állampolgárságú fogvatartottak jogi helyzetére vonatkozó speciális jogszabályi rendelkezések végrehajtásának törvényességét,⁷ illetőleg ezek összhangját az Európa Tanács Ajánlásaival és az Európai Unió elvárásaival. Ennek főbb szempontjai: a szabadságvesztés átadásának, a fogvatartottak átszállítás iránti kérelmeinek intézésével, a külföldi fogvatartottak élelmezésével, egészségügyi ellátásával, illetőleg munkáltatásával kapcsolatos jogszabályi előírások érvényesülése, a vallási és lelkiismereti meggyőződés szabad kinyilvánításának biztosításával, fegyelmezéssel és jutalmazással, kártérítési eljárással, a náluk lévő külföldi fizetőeszközzel, kérelmeik, panaszaik intézésével kapcsolatos jogszabályi rendelkezések végrehajtása, befogadásuk és szabadításuk alkalmával követett eljárásának jogszerűsége.

7 Szűcs András: *A nem magyar állampolgárságú fogvatartottak jogi helyzete Magyarországon*. Börtönügyi Szemle 22. évf. 2. sz. (2003) i. m. 27–32.

Ezeket a szempontokat a hatályos Alaputasítás előírásai szerint követik a rendszeres törvényességi vizsgálatok is. Így a befogadások jogszerűségét az anyanyelvű tájékoztatást és a konzuli képviselőt értesítést érintően minden alkalommal, az egészségügyi ellátást és a befogadásakor történt orvosi vizsgálatot a vizsgálatok részeként, illetőleg a bánásmóddal kapcsolatos meghallgatások során vizsgálni kell, ahogy az anyanyelv gyakorlását és a kérelmek intézését is. Az élelmezés minősége és a vallásgyakorlás biztosításának szempontjai szintén a bánásmóddal kapcsolatos meghallgatások és a választott vizsgálati témák visszatekintő eleme.

A kapcsolattartás, valamint az elhelyezési körülmények vizsgálata azonban olyan komplex témakört alkot, hogy a bánásmód körében folytatott személyes, négy szemközti meghallgatásokon túl, a rendszeres törvényességi vizsgálatok során a választott vizsgálati témák, illetőleg saját kezdeményezésű törvényességi vizsgálatok része lehet.

Példák és tapasztalatok

A letartóztatás végrehajtása törvényességének rendszeres vizsgálatakor az Alaputasítás 15. §-ának (2) bekezdésében előírtak, azaz a bánásmód törvényességét érintően 2021. október 19-én megvizsgáltam, hogy a nem magyar állampolgárságú letartóztatottak kapcsolattartása hogyan érvényesül a fogva tartás során, továbbá mennyiben felel meg a jogszabályok előírásainak. Ennek során a védővel, a külképviselettel és a választott személyekkel való kapcsolattartást egyaránt figyelembe vettem.

A vizsgálat keretében az alábbi nem magyar állampolgárságú, embercsempészés büntetése miatt indított büntetőeljárásban fogvatartottak kapcsolattartásának biztosítását ellenőriztem:

- Egy francia állampolgár letartóztatott a vizsgálat napján, angol nyelven tartott személyes meghallgatásán elmondta, hogy a befogadása óta eltelt rövid idő miatt a kapcsolattartóként megjelölt édesanya a bv. intézet e-mailben megküldött kapcsolatfelvételi kérelmére még nem válaszolt. A kapcsolattartás egyéb formáiról a fogvatartott a befogadást követő tájékoztatáskor szerzett tudomást. A fogvatartott befogadásakor a francia konzulátus értesítését kérte, részükre levelet adott ki, amelynek az intézet eleget tett.
- Egy szerb állampolgár letartóztatott a vizsgálat során tanulmányozott iratok szerint 2021. szeptember 9. napján kérte anyanyelven kitöltött kérelmi lap nyomtatványon volt élettársa kapcsolattartóként történő nyilvántartásba vételét, valamint vele telefon és Skype útján a kapcsolattartás engedélyezését. A nyilvántartásba vétel haladéktalanul megtörtént, a rendelkezési jogot gyakorló ügyész a büntetés-végrehajtási intézet által megküldött nyom-

tatványon 2021. szeptember 21. napján a kapcsolattartást engedélyezte, annak gyakorlása biztosított. A fogvatartott befogadáskor a konzulátus értesítését nem kérte.

- Egy moldáv állampolgár letartóztatott a vizsgálat során tanulmányozott iratok szerint 2021. augusztus 2. napján kérte román nyelven kitöltött kérelmi lap nyomtatványon testvére kapcsolattartóként történő nyilvántartásba vételét, valamint vele a kapcsolattartás engedélyezését. A nyilvántartásba vétel haladéktalanul megtörtént, a rendelkezési jogot gyakorló ügyész a büntetés-végrehajtási intézet által megküldött nyomtatványon 2021. augusztus 17. napján a kapcsolattartást engedélyezte, annak gyakorlása biztosított. A fogvatartott befogadáskor a konzulátus értesítését nem kérte.

- Egy román állampolgár letartóztatott 2021. szeptember 17. napján tartott személyes meghallgatása és a vizsgálat során megtekintett iratok alapján 2021. augusztus 4. napján kérte anyanyelven kitöltött kérelmi lap nyomtatványon volt házastársa kapcsolattartóként történő nyilvántartásba vételét, valamint vele a kapcsolattartás engedélyezését. A nyilvántartásba vétel haladéktalanul megtörtént, a rendelkezési jogot gyakorló ügyész a büntetés-végrehajtási intézet által megküldött nyomtatványon 2021. augusztus 23. napján a kapcsolattartást engedélyezte, annak gyakorlása biztosított. A fogvatartott befogadáskor a konzulátus értesítését nem kérte.

- Egy ukrán állampolgárságú fogvatartott nő hozzátartozójával csehországi címre kérte a kapcsolattartás engedélyezését, azonban az általa megadott postai és e-mail címen a megjelölt személy nem volt megtalálható. A fogvatartott meghatalmazott ügyvédjét egy másik hozzátartozó bízta meg, ezért az intézet jelenleg az ő segítségével próbálja a megjelölt hozzátartozóval felvenni a kapcsolatot. A fogvatartott befogadásakor a konzulátus értesítése megtörtént.

- Egy szír állampolgár letartóztatott kapcsolattartással 2021 februárjában történt befogadása óta nem rendelkezik. A kapcsolattartási szándékkal érintett családtagjai menekülttáborban vannak, az állama szerinti konzulátus értesítését politikai okokból nem kérte. Hozzátartozói felkutatása érdekében az idegenrendészeti hatóságnak levelet írt. Jelenleg letétben tartott telefonjából a szükséges telefonszámok megkeresése folyamatban van, amelyhez a nyomozó hatóság közreműködése szükséges.

A védővel történő kapcsolattartást illetően a meghallgatott fogvatartottak nem jeleztek, a vizsgált intézeti iratok nem tártak fel problémát. Megjegyezhető azonban, hogy a büntetőeljárás törvényben előírt, kirendelt védő sorsolás nem garantál nyelvtudást, és a kirendelt védő által megbízott tolmács útján történő rendszeres kapcsolattartás (az eljárási cselekményeken való részvételén túl) nem honosult meg a gyakorlatban.

A vizsgálat alapján megállapítható volt, hogy az intézetben a letartóztatottak kapcsolattartására vonatkozó rendelkezéseket betartják, a megtekintett kapcsolattartási kérelmek elbírálására időszerűen, megengedő tartalommal kerül sor. A vizsgált fogvatartottak közül néhányan azonban a büntetés-végrehajtási intézeten kívül álló okokból – a kapcsolattartásra jelölt személyek elérhetőségi nehézségei miatt – a kapcsolattartás lehetőségét nem vagy nem teljes körben tudják igénybe venni. A vizsgálat alkalmával meghallgatott fogvatartottak a konzuli kapcsolattartás lehetőségével tisztában voltak, de ezt nem mindannyian vették igénybe.

A vizsgálatot megelőző időszakban az ügyészhez intézett kérelmek elbírálása során az alábbi intézkedésekre került sor:

- Egy olasz állampolgárságú, csak olaszul beszélő letartóztatott a kapcsolattartás hozzátartozóval való (eddig tiltott) engedélyezését és az erre vonatkozó előírások ismertetését kérte, amelyet részére olasz nyelven írásban megadtam, kérelmét lefordítva a nyomozás felügyeletét ellátó ügyésznek megküldtem.
- Bécsben élő orosz állampolgárságú, csecsen nemzetiségű letartóztatott panaszában az intézetből történt áthelyezését megelőző fél évvel ezelőtti zárkaelhelyezések gyakori megváltoztatást sérelmezte.

A panaszt elutasító ügyészi állásfoglalás szerint a Bv. tv. 136. §-ának a) pontjában és a Bv. tv. 391. §-ában felsorolt elkülönítési szabályok (pl. nem, végrehajtási fokozat, büntársi csoportok szerint) a fogvatartott esetében érvényesültek. Ezeken túl, esetében a Bv. tv. 209. §-ában lefektetett azon szabály volt irányadó, amely alapján nem magyar állampolgárságú fogvatartottnak lehetőség szerint biztosítani kell, hogy a vele együtt elhelyezett fogvatartottak között legyen az általa használt nyelvet, továbbá a magyar nyelvet ismerő és beszélő személy. Nem lehet továbbá együttesen elhelyezni azokat a külföldi fogvatartottakat, akik között nemzeti, nemzetiségi, etnikai vagy vallási ellentét áll fenn.

A száz férőhellyel rendelkező, külföldi állampolgárságú fogvatartottak elhelyezését az országos átlagnál magasabb arányban biztosító megyei büntetés-végrehajtási intézet a fenti előírások betartása okán indokoltan kényszerülhetett a zárkaelhelyezések jelzett számban történt – a fogvatartottnak és a büntetés-végrehajtási intézetnek egyaránt többletterhet jelentő – megváltoztatására.

Rendszeres törvényességi vizsgálatok alkalmával végzett személyes ügyészi meghallgatások során az alábbi intézkedések megtételére került sor:

- Egy nagyméretű zárkában több fogvatartottal együttesen elhelyezett afgán állampolgárságú letartóztatott napi ötszöri ima lehetőség biztosítását kérte. Emellett a szabad levegőn

tartózkodáskor más külföldi állampolgárságú fogvatartott inzultáló magatartásáról számolt be angol nyelven, amelyről a felügyeletet tájékoztattam.

- Egy másik afgán állampolgárságú letartóztatott a nála tartható tárgyak köréről, a házirend általa ismert nyelven történő hozzáféréséről kapott angol nyelvű tájékoztatást. A Korán biztosítására vonatkozó kérését az intézet vezetése felé továbbítottam.
- Magyar állampolgár fogvatartottaktól kaptam olyan észrevételeket, hogy a magyar anyanyelv használatában akadályozottak a zárkában, mert nem magyar állampolgárokkal helyezték el őket egy közös zárkában, akikkel nem tudnak kommunikálni. Az anyanyelv használat jogát a törvényhozó eredendően a nem magyar állampolgár fogvatartottaknak részére rendelte biztosítani, ezért a törvényes bánásmód tárgyában továbbítottam kérését a felügyelet felé.

Összegzés

Az elvégzett törvényességi vizsgálatok tapasztalatai szerint a büntetés-végrehajtási intézetben a nem magyar állampolgárságú fogvatartottak a vonatkozó speciális jogszabályi rendelkezésekkel tisztában vannak, azokat betartják, a büntetés-végrehajtás személyi állományja eljárásában a jogszabályi rendelkezések érvényre juttatására törekszik. A fogvatartottak nagyobb száma a speciális szükségletek biztosítása érdekében a fogvatartásért felelős szerv részéről megnövekedett anyagi és személyi ráfordítást igényel. Amennyiben egyes fogvatartottak jogosultságaikkal nem vagy nem teljes körben tudtak élni, annak okai a büntetés-végrehajtási intézet hatáskörén kívüli tényezőkre voltak visszavezethetők.

SIPOS LÍVIA¹

AZ ELŐÁLLÍTÁSOK TÖRVÉNYESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA A SZAKÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS TÜKRÉBEN²

Előszó

A koronavírus okozta világjárvány a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi tevékenységre is hatással volt. Az előállító helyiségekben hivatalból végzett törvényességi vizsgálatokat 2020. március 30-tól 2021. július 15-ig szüneteltetni kellett, ezért felértékelődött a büntetőjogi szakággal folytatott együttműködés. A járványügyi helyzet kedvezőtlen alakulása miatt 2021. november 15-től az előállító helyiségekben elvégzendő törvényességi vizsgálatokat ismét fel kellett függeszteni.

A Somogy Megyei Főügyészség Közjogi Szakága a Büntetőjogi Szakággal történt együttműködés keretében 2020-ban és az idei évben összesen hat esetben folytatott le előállítást érintő törvényességi vizsgálatot.

Az elfogás és előállítás lehetséges okait a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) 33. § (1)–(2) bekezdése tartalmazza.

„A rendőr a további intézkedés megtétele céljából elfogja és az illetékes hatóság elé állítja azt,

- a) akit szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten értek;
- b) aki ellen elfogatóparancsot, nemzetközi elfogatóparancsot, illetve európai elfogatóparancsot adtak ki;
- c) akinek őrizetét, letartóztatását, előzetes kényszergyógykezelését, illetve elmeállapotának megfigyelését rendelték el;
- d) aki az őrizet, a letartóztatás, az ideiglenes kiadatási letartóztatás, a kiadatási letartóztatás, az ideiglenes átadási letartóztatás, az átadási letartóztatás, az ideiglenes végrehajtási letartóztatás, a szabadságvesztés vagy az elzárás végrehajtása során megszökött, vagy a fogvatartás helyéről engedéllyel eltávozva oda nem tért vissza, az olyan bűnügyi felügyelet szabályait, amelynek során a bíróság a terhelt számára előírta, hogy meghatározott területet, lakást, egyéb helyiséget, intézményt vagy ahhoz tartozó bekerített helyet engedély

1 Dr. Sipos Livia főügyészségi ügyész, Somogy Megyei Főügyészség

2 A cikk a Somogy Megyei Főügyészség Közjogi Szakága által e tárgykörben 2020–2021. évben lefolytatott vizsgálatok tapasztalatait mutatja be

nélkül nem hagyhat el, valamint a távoltartás szabályait megszegte, illetve, aki az előzetes kényszergyógykezelés, az elmeállapotának megfigyelése, a kényszergyógykezelés vagy a javítóintézeti nevelés alól magát kivonta;

e) akinek előállítását külön törvényben meghatározott feltételek alapján elrendelik;

f) aki az ország területén jogellenesen tartózkodik;

g) akinek a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 38. § (5) bekezdése alapján büntetés-végrehajtási őrizete szükséges.

(2) A rendőr a hatóság vagy az illetékes szerv elé állíthatja azt,

a) aki a rendőr felszólítására nem tudja magát hitelt érdemlően igazolni, vagy az igazolást megtagadja;

b) aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható;

c) akitől bűncselekmény gyanúja vagy szabálysértés, valamint közúti közlekedéssel kapcsolatban kiszabható, közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés bizonyítása érdekében vizeletvétele vagy véralkohol-vizsgálat céljából vérvétel, valamint műtétnek nem minősülő módon egyéb mintavétel szükséges;

d) aki a szülői felügyelet vagy a gyámság, valamint a nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban történő elhelyezésének hatálya alól engedély nélkül kivonja magát, és azt a gyermeket, akinek a felkutatását és előállítását gyermek átadására irányuló bírósági végrehajtás során rendelték el;

e) aki a pártfogó felügyelet - külön törvényben meghatározott és a rendőrség hatáskörébe tartozó - szabályait megszegi;

f) aki a szabálysértést az abbahagyásra irányuló felszólítás után is folytatja, illetőleg akivel szemben az eljárás azonnal lefolytatható, továbbá akitől tárgyi bizonyítási eszközt kell megszerezni, vagy elkobzás alá eső dolgot kell visszatartani;

g) akivel szemben ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésének van helye;

h) akit a Schengeni Információs Rendszerben elhelyezett figyelmeztető jelzés alapján védelem alá kell helyezni.”

A főügyészség büntetőjogi szakága és a járási ügyészségek is folyamatosan figyelemmel kísérik a rendőrkapitányságok ügyeleti napi jelentéseit, amennyiben kétséges a jelentésben rögzített előállítások törvényessége, jelzik a közjogi szakágnak.

Ezen túl a büntetőeljárásokhoz kapcsolódó nyomozásfelügyeleti tevékenység keretében észlelt „gyanús” előállítások törvényességét érintően is több jelzést kaptunk a büntetőjogi szakágtól.

Ezek alapján, a vizsgált előállítások többségében a rendőri jelentések az előállítás okaként az Rtv. 33. § (1) bekezdés *a*) pontját, valamint az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontját jelölték meg.

A vizsgálat módszere

A törvényességi szempontból aggályos előállításokat foganatosító rendőrkapitányság vezetőjét megkeresve, beszereztük a szóban forgó előállításokkal kapcsolatban keletkezett iratokat: elfogással, előállítással kapcsolatban keletkezett rendőri jelentéseket, az előállítások tartamáról kiállított igazolásokat. Amennyiben az előállított személyt előállító helyiségben is elhelyezték, intézkedtünk a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet (továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) 2. számú melléklete szerinti nyilvántartó lapok megküldése iránt, és a vizsgálatokat azok áttanulmányozása alapján folytattuk le. Azokban az esetekben, ahol a bűncselekmény gyanúja is kétséges volt, véleményt kértünk a főügyészség büntetőjogi szakágától abban a kérdésben, hogy az előállítások időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján, az előállított személyt érintően, bűncselekmény elkövetésének egyszerű gyanúja fennállt-e, így jogszerű volt-e az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontjára hivatkozással történt előállításuk.

Az iratokat áttekintve főként azt ellenőriztük, hogy az előállítás rendőri jelentésben megjelölt okát az intézkedés alapjául szolgáló esemény rövid leírása rovatban rögzített tényállás alátámasztotta-e.

Vizsgálati tapasztalatok

a)
A rendőrkapitányság az előállítás jogszabályi alapjaként több ügyben az Rtv. 33. § (1) bekezdés *a*) pontját (tettenérés) jelölte meg, ugyanakkor a rendelkezésre álló adatok alapján kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy tettenérésről nem beszélhetünk, ezért az előállítás jogcímeiként az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontjára (bűncselekmény gyanúja) kellett volna hivatkozni.

A rendőrkapitányság járőrei 2019. április 4-én az esti órákban az M7 autópálya mellett található egyik MOL benzinkút parkolójában azért vontak intézkedés alá 1-1 román állampolgárokat szállító kisbuszt, mert a NAV munkatársa bejelentést tett, hogy előzőleg ellenőrizték a kisbuszokat, amelyek rakterében klímagázt tartalmazó palackokat találtak,

és a bejelentés szerint a kisbuszokban utazó személyek a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 249. § (1) bekezdésébe ütköző ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés büntettét követték el.

A Btk. 249. § (1) bekezdése szerint, aki ózonréteget lebontó anyagot vagy ilyen anyagot tartalmazó terméket gyárt, felhasznál, az ország területére behoz, onnan kivisz vagy forgalomba hoz, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A fentiek miatt az intézkedő rendőrök az Rtv. 33. § (1) bekezdés *a*) pontja alapján a kisbuszok sofőrjeit, valamint az utasokat is előállították a rendőrkapitányságra.

Az eset körülményeinek vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a fent említett klímagázt tartalmazó palackok kereskedelmi forgalomban kapható, ún. harmadik generációs fluoralapú hűtőközegek. Ezek ODP értéke (ózonlebontó képessége) nulla, ezért nem minősülnek ózonréteget lebontó anyagnak, így a bejelentésben szereplő bűncselekmény gyanúja nem volt megállapítható.

A fentiekre tekintettel az előállított személyeket szabadon bocsátották, kihallgatásukra egyáltalán nem került sor.

A bejelentés, valamint helyszínen foganatosított rendőri intézkedések (igazoltatás, valamint az igazoltatott személyek ruházatának és a járművek átvizsgálása) alapján nem lehetett kétséget kizáróan megállapítani, hogy az intézkedés alá vont személyeknél talált palackok valóban ózonréteget lebontó anyagot tartalmaznak.

Mindezek alapján, jelen esetben tettenérésről nem beszélhetünk, ezért az előállítás jogcímeként az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontját kellett volna megjelölni.

Ugyancsak az Rtv. 33. § (1) bekezdés *a*) pontja alapján foganatosított egyik előállítás törvényességi vizsgálata során tapasztaltuk, hogy az előállítás okaként ebben az ügyben is az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontjára kellett volna hivatkozni.

A rendőrkapitányság nyomozást rendelt el nagyobb értékre elkövetett lopás büntette miatt, mivel ismeretlen tettes egy építőanyag kereskedelemmel foglalkozó cég pénztárából több mint 1 millió forintot tulajdonított el.

Megállapítást nyert, hogy az elkövetés időpontjában több dolgozó is belépett a cég területére az ott felszerelt riasztórendszert egy négyjegyű biztonsági kóddal kikapcsolva, de csak az egyik alkalmazottat állították elő, bűncselekmény elkövetésén tettenérésre hivatkozva.

Az előállítása a Bűnügyi Osztály részére történt átadásával szűnt meg, ahol azonban csak tanúként hallgatták ki.

Az előállítás járási ügyészégi utasításra történt parancsnoki kivizsgálásáról szóló jelentés szerint az intézkedő rendőrök azt a tényt vették alapul, hogy a nevezett részére kiadott titkos kódot más nem alkalmazhatta a bejutáshoz, ezért az Rtv. 33. § (1) bekezdés *a*) pontja szerinti előállítás jogszerű és szakszerű volt.

Jelen esetben az előállított személyt nyilvánvalóan nem érték tetten bűncselekmény elkövetése közben, a rendőri jelentésben foglalt tényállás sem utal erre. Előállításának valódi oka az volt, hogy megállapították, az előállítása előtt három nappal járt a sértetti irodában, a számára biztosított kóddal a riasztórendszert kikapcsolta, tehát elkövethette a bűncselekményt.

A rendőri jelentésben ez előállítás okát tévesen jelölték meg, hiszen arra az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontja szolgáltatott alapot, bűncselekmény egyszerű gyanúja állt fenn vele szemben, ezért előállítási okként ezt a jogszabályhelyet kellett volna megjelölni.

A vizsgálat során felmerült az is, hogy a szükségesség követelményét kellőképpen figyelembe vette-e a rendőrség.

A bűncselekmény elkövetésének gyanúja – mint előállítási ok – csupán lehetőséget jelent az előállításra, a rendőrség dönti el, hogy az adott körülmények között feltétlenül szükséges-e az ennek fogatosítása.

Az előállítás időpontjában is megállapítható volt, hogy nemcsak az előállított, hanem más személyek is jártak a releváns időszakban a sértetti cég irodájában, akikkel szemben szintén felmerülhetett az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontja szerinti előállítási ok.

Az, hogy az intézkedés alá vont személy előállítása miért volt feltétlenül szükséges, illetve, hogy a többiek esetében erre miért nem került sor, az előállítás irataiból nem állapítható meg, és a parancsnoki revízió sem tért ki rá.

b)

Az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontja alapján történt előállítások esetében előfordult, hogy az előállítottakkal szemben bűncselekmény egyszerű gyanúja sem volt megállapítható, őket a rendőrkapitányságon tanúként hallgatták ki, továbbá arra is volt példa, hogy az előállítás Rtv. 33. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott egyik oka sem állt fenn, ezért az előállítás törvénysértő volt.

A rendőrkapitányság Közrendvédelmi Osztályának járőrei 2021. április 13-án 12:15 órakor Somogyváron, a Majorközpontban intézkedés alá vonták H. A.-t, és az Rtv. 33. § (2) bekezdés *b*) pontja alapján előállították a rendőrkapitányságra.

A rendőri jelentés intézkedés alapjául szolgáló esemény rövid leírása rovatában foglaltak szerint az intézkedő rendőrök H. A. életvitele, kriminalisztikai előélete, valamint életvitelszerű tartózkodási helyének körülményei miatt felvették a kapcsolatot a Bűnügyi Osztállyal. Az elmúlt időszakban Somogyvár területén történt lopásokkal összefüggésben és a beszerzett adatok tekintetében felmerült a gyanú, hogy az intézkedés alá vont személy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható.

Az előállított személyt 13:05 órakor átadták a Bűnügyi Osztálynak, ahol tanúként hallgatták ki, megalapozott gyanú közlésére nem került sor.

Az előállítás megkezdésekor tehát nem állt rendelkezésre olyan tény, adat, vagy bizonyíték, amely alapján megalapozottan lehetett volna arra következtetni, hogy H.A. vagyon elleni bűncselekményt követett volna el. Ennek tényét az is alátámasztja, hogy a nyomozó hatóság csupán tanúként hallgatta ki.

Parancsnoki kivizsgálás

Az Rtv. 15. § (1) bekezdése értelmében „a rendőri intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban az intézkedés törvényes céljával”.

A (2) bekezdés szerint „több lehetséges és alkalmas rendőri intézkedés, illetőleg kényszerítő eszköz közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett az intézkedéssel érintettre a legkisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.”

A Szolgálati Szabályzat 28. § (8) bekezdése előírja:

„Az elfogás és előállítás végrehajtása esetén – ideértve a megkezdett, de mellőzött előállítást is – a rendőr szolgálati elöljárója haladéktalanul, de legkésőbb az intézkedésről történő beszámoltatásig köteles vizsgálni az intézkedés jogszerűségét, szakszerűségét és arányosságát. A vizsgálat eredményét az intézkedésről készült jelentésre kell rávezetni.”

A Szolgálati Szabályzat 88. § (1) bekezdés *b)* pontja alapján a szolgálati elöljáró a feltárt hiányosságok megszüntetésére a szükséges intézkedéseket megteszi.³

A vizsgált előállítások parancsnoki kivizsgálása megtörtént, hiányosságot nem tárt fel, az előállítást minden esetben jogszerűnek, szakszerűnek és arányosnak minősítette, a jelentésekre ezt a megállapítást vezették rá.

Az érdemi parancsnoki felülvizsgálat a korábban említett hiányosságokat nem tárta fel, amely arra utal, hogy a revízióra nem megfelelően került sor.

³ A szolgálati elöljáró *b)* megfelelően dokumentálja ellenőrzéseit, és az ellenőrzés eredményétől függően a feltárt hibák, hiányosságok megszüntetésére, valamint a felelős személyének megállapítására és felelősségének érvényesítésére a szükséges intézkedéseket megteszi.

A vizsgálatok alapján tett ügyészi intézkedések

A lefolytatott vizsgálatok alapján észrevételben hívtuk fel az érintett rendőri szerv vezetőjének figyelmét az alábbiakra: a rendőri jelentésekben pontosan jelöljék meg az előállítás jogcímét, valamint amennyiben az előállításra a jogszabály csupán lehetőséget nyújt, annak feltétlen szükségessége a jelentésből megállapítható legyen, előállításra az Rtv. 33. § (1)-(2) bekezdésében megjelölt okból akkor kerüljön sor, ha a rendelkezésre álló adatok, tények illetve körülmények alátámasztják az előállítás indokoltságát, valaminta szolgálati előjáró az intézkedés jogszerűségének, szakszerűségének és arányosságának vizsgálatát érdemben végezze el.

Az ügyészi intézkedés minden esetben eredményes volt, a rendőri szervek vezetői azzal egyetértettek, a feltárt jogszabálysértések megszüntetésére felhívták az állomány figyelmét.

A vizsgálatok alapján tett megállapításainkról tájékoztattuk a büntetőjogi szakágat.

Zárszó

A szakági együttműködés keretében lefolytatott hat törvényességi vizsgálat alapján csupán egy ügyben nem került sor ügyészi intézkedésre, azonban annak kizárólag az volt az oka, hogy a vizsgálat során feltárt hibákra egy korábbi intézkedésünkben már felhívtuk a figyelmet.

A cikkben ismertetett ügyekben az előállításokat foganatosító rendőri szervek intézkedését kifogásoltuk, megállapítható viszont, hogy azokat jellemzően a rendőrkapitányságok bűnügyi osztályának utasítására hajtották végre, illetve egy esetben a NAV munkatársainak bejelentésére a szolgálatirányító parancsnok utasítása alapján jártak el.

Az Rtv. 12. § (1) bekezdése szerint a rendőr a feladata teljesítése során köteles végrehajtani a szolgálati előjáró utasításait. Meg kell tagadnia az utasítás végrehajtását, ha azzal bűncselekményt követne el.

A (2) bekezdés értelmében a rendőr a szolgálati előjáró jogszabálysértő utasításának teljesítését – az (1) bekezdésben foglalt kivétellel – nem tagadhatja meg, de az utasítás jogszabálysértő jellegére, ha az számára felismerhető, haladéktalanul köteles az előjáró figyelmét felhívni. Ha az előjáró az utasítást fenntartja, az azt utasított kérelmére köteles írásba foglalva kiadni. Az írásba foglalás megtagadása vagy elmaradása az utasítást adó közvetlen felettesénél bejelenthető, e jog gyakorlásának azonban az utasítás teljesítésére nincs halasztó hatálya.

Az előállításokat a közrendvédelmi osztály járőrei fogatosítják, akik a szolgálatirányító parancsnok utasításait a fentiek szerint kötelesek végrehajtani, mérlegelési lehetőségük erősen korlátozott.

A jogszerűtlen intézkedés azonban elkerülhető, ha a bűnügyi osztály körültekintően vizsgálja, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján bűncselekmény egyszerű gyanúja fennáll-e. Ha igen, akkor csak ilyen esetekben intézkedik az előállítás fogatosítása érdekében. Az előállítás végrehajtását megelőzően a bejelentés felvételekor kell valamennyi releváns tény, adatot, körülményt rögzítenie annak érdekében, hogy megállapítható legyen, az adott esetben egyáltalán sor került-e tettenérésre, illetve az intézkedés alá vont személyekkel szemben fennállt-e bűncselekmény gyanúja mint előállítási ok.

TILKI KATALIN¹

A VADON ÉLŐ VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES ESETEK I.

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére az Országos Kriminológiai Intézet kutatást folytatott 2021-2022. években „Az állatok büntetőjogi védelmének kérdései” címmel. Ennek keretében a vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéSES esetek vizsgálatára került sor. A kutatás azt a célt tűzte ki, hogy ismertesse a vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéSES eseteket, feltárja és bemutassa a joggyakorlatot, azaz áttekintést adjon természetkárosítás és állatkínzás miatt indult büntetőeljárásokról, az eljárások során felmerülő nehézségekről, jogalkalmazói anomáliákról.

A Föld és az élővilág állapotát felvázoló, kétévente megjelenő 2020-as Élő Bolygó Jelentés² rámutatott arra, hogy az 1970 és 2016 közötti időszakban az egész világon megfigyelt 4392 faj 20 811 populációja átlagosan 68 százalékkal zsugorodott. A leggyorsabb ütemben az édesvizek biológiai sokfélesége romlik: 300 év alatt a globális vizes élőhelyek mintegy 90 százaléka eltűnt, a megfigyelt 3741 édesvízi populáció (944 emlős-, madár-, kétéltű, hüllő- és halfaj) pedig átlagosan 84 százalékkal lett kisebb. Amerika trópusi területein a vizsgált fajok populációja 94 százalékkal csökkent. Ennek fő oka a legelők, az erdők és a vizesélőhelyek átalakulása, a fajok kizsákmányolása, az éghajlatváltozás, valamint az idegenhonos fajok behurcolása. Legnagyobb csökkenés az édesvízben élő hüllő- és kétéltűfajok esetében volt megfigyelhető. A dokumentált növényfajkihalás az emlősök, a madarak és a kétéltűek együttes csökkenésének kétszerese.

Marco Lambertini, a WWF³ főigazgatójának álláspontja szerint sürgősen mélyreható kulturális és rendszerszintű váltásra van szükség ahhoz, hogy a földi élet sokszínűsége megmaradjon. A jelentés megjelenése kapcsán hangsúlyozta, hogy „az ételtermelés- és energiatermelés és fogyasztás aktuális módja, valamint gazdasági modellünkben a környezet nyilvánvaló figyelmen kívül hagyása, a természeti világ határait feszegetik. A COVID-19

1 Dr. Tilki Katalin tudományos munkatárs, OKRI

2 Élő bolygó jelentés 2020. Fordítsuk meg a biológiai sokféleség csökkentésének trendjét! Összefoglaló. Forrás: <https://wwf.hu/letoltes/elo-bolygo-jelentes/ISSUU164/> (Letöltés dátuma: 2021. március 3.)

3 World Wide Fund for Nature

egy egyértelmű megnyilvánulása a természettel való elidegenedett kapcsolatunknak, és rámutat az emberek és a bolygó egészsége közötti nyilvánvaló összefüggésekre.”⁴

A jelentés⁵ legfrissebb, 2022-es kiadása az eddigi legátfogóbb elemzés, ugyanis 31 821 faj populációit vizsgálta, ami 11 000-rel több, mint 2020-ban. A dokumentum rávilágít arra, hogy a bolygó pusztulásának mértéke még mindig nem változott, azaz a megfigyelt vadállomány létszámában (1970 és 2018 között) 69 százalékos csökkenés észlelhető, az édesvízi fajoknál a populáció visszaesése 83 százalék. A legnagyobb hanyatlás a trópusi területeken tapasztalható. Ez azért különösen aggasztó, mert ezek a helyek rendelkeznek a legjelentősebb biológiai sokféleséggel.

Napjainkban egy olyan veszélyhelyzettel kell szembenézni, amelynek két, egymással összefüggő oka van, és amelyek egyszerre sodorhatják bajba a jövő generációt: az egyik a klímaváltozás, a másik pedig a biológiai sokféleség csökkenése. Mindez „nemcsak környezeti probléma, hanem gazdasági, fejlesztési biztonsági, erkölcsi és etikai válság is.”⁶ A tájékoztató utal az ENSZ Közgyűlése 2022. júliusi, mérföldkőnek számító felismerésére is, miszerint egyetemes emberi jog a tiszta, fenntartható és egészséges környezethez való hozzáférés. Eszerint az éghajlatváltozás, a természeti veszteségek, a szennyezés és a járványok emberi jogi válsághelyzetek. Olyan szemléletre van szükség, amely pozitív irányba mozdul és a természet helyreállítását irányozza ahelyett, hogy csupán leállítaná annak pusztulását. Az évtized végére természetpozitívvá kell válni, amely azt jelenti, hogy 2030-ra nagyobb kiterjedésűnek és jobb állapotúnak kell lennie a természetnek, mint amilyen az évtized elején volt.

Külön vizsgálva a madarak állapotát, megállapítható („A világ madarainak helyzete 2022” című jelentés⁷ alapján), hogy a földön előforduló madárfajok felének hanyatlik az állomá-

4 WWF: Az életmódunkat is meg kell változtatni, hogy megakadályozzuk a fajok kihalását. Forrás: https://hvg.hu/zhvg/20200910_elo_bolygo_jelentes_wwf_biodiverzitas (Letöltés dátuma: 2021. március 3.)

5 Élő bolygó jelentés 2022. Egy természetpozitív társadalom megteremtése. Forrás: <https://wwf.hu/letoltes/elo-bolygo-jelentes/ISSUU255/> (Letöltés dátuma: 2022. október 17.), A vadvilág populációi 69 százalékkal zsugorodtak. Forrás: <https://greenfo.hu/hir/a-vadvilag-populacioi-69-kal-zsugorodtak/> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)

6 Élő bolygó jelentés 2022. i. m. 17.

7 A „State of the World’s Birds 2022” jelentés több mint 11 000 madárfaj kihalási kockázatát elemző BirdLife felmérés. Forrás: A földön előforduló madárfajok felének hanyatlik az állománya, továbbá minden nyolcadik fajt kipusztulás fenyeget! <https://www.mme.hu/foldon-elofordulo-madarfajok-felenek-hanyatlik-az-allomanya-tovabba-minden-nyolcadik-fajt-kipusztulas-fenyeget-20220928>, <https://greenfo.hu/hir/a-foldon-elofordulo-madarfajok-felenek-hanyatlik-az-allomanya-es-minden-nyolcadik-fajt-kipusztulas-fenyeget/> (Letöltés dátuma: 2022 október 3.)

nya, valamint minden nyolcadik fajt kipusztulás fenyeget. A madarakra nézve a legnagyobb veszélyt az agrárterületek növekedése és a hasznosítás intenzitása, az egyre erőteljesebb gépesítettség, a műtrágya- és növényvédőszer-használat, a gyepterületek számtőfölddé alakítása, a nem fenntartható fakitermelés és erdőgazdálkodás jelenti.

Patricia Zurita, a BirdLife International igazgatója szerint⁸ a madarak mesélnek a természeti környezet egészségéről, de az emberek figyelmen kívül hagyják üzeneteiket. Hangsúlyozta, hogy a COVID-19-járvány és a globális megélhetési válság ellenére – amelyek elterelték a figyelmet a környezetvédelmi problémákról, – a biológiai sokféleség válságára kell összpontosítani.

Magyarországon a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Harmadik Előrehaladási Jelentésében⁹ rögzítette, hogy 2011 óta megállt a madarak populációjának csökkenése. A 2017. évvel bezárólag nagyon kismértékű növekedést, illetve stagnálást mért a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület. Ugyanakkor tudni kell azt,¹⁰ hogy a mezőgazdasági élőhelyek madárállománya az 1999-es bázisévhez viszonyítva már legalább 30 százalékos visszaesést eredményezett hazánkban. A nagyüzemi monokultúras növénytermesztés következtében számos faj élettere lecsökkent: korlátozott táplálékforrásaik, a költési időszakban bolygatott fészkelőhelyeik, valamint a növényvédőszeres nem megfelelő használata járul hozzá a negatív trendhez.

Egy 2012 és 2017 között készített felmérés¹¹ szerint a nagy testű ragadozó madarak közel fele, mintegy 45 százaléka pusztul el mérgezés következtében. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület összesen 63 mérgezéssel kapcsolatos esetről szerzett tudomást 2017 és 2019 között. A mérgezések következtében 187 madár és emlős pusztult el, amelyekből 133 védett vagy fokozottan védett volt. A legtöbb áldozat (49 példány) az egerészölyv volt, amelyet a parlagi sas (27 példány) és a rétisas (27 példány) követett. Az egerészölyv védett állat, természetvédelmi értéke 25 000 Ft. A parlagi sas és a rétisas fo-

8 A földön előforduló madárfajok felének hanyatlik az állománya, továbbá minden nyolcadik fajt kipusztulás fenyeget!

9 A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia harmadik előrehaladási jelentése 2017–2018. 111. Forrás: https://www.nfft.hu/documents/1238941/1261771/NFFS_3EHJ.pdf/5f6c02dc-0720-1cfe-f926-272ead306659?t=1575543833848 (Letöltés dátuma: 2021. április 6.)

10 28/2017. (X. 25.) AB határozat: a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület amicus curiae beadványa.

11 Vadon élő állatokat érintő mérgezések esetek alakulása Magyarországon 2017 és 2019 között. Forrás: <https://www.mme.hu/vadon-elo-allatokat-erinto-mergezese-esetek-alakulasa-magyarorszagon-2017-es-2019-kozott> (Letöltés dátuma: 2021. március 2.)

kozottan védett állat, természetvédelmi értékük 1 000 000 Ft. A parlagi sasokat fenyegető legfontosabb probléma, a mérgezés, 2005-ben jelentkezett először. Ezzel egy soha nem látott saspusztítás kezdődött el, amely veszélybe sodorta a faj fennmaradását. A parlagi sas védelme azért is különösen hangsúlyos, mert európai állományának mintegy kétharmada Magyarországon fészkel.

Az utóbbi másfél évben kiemelkedő méreteket öltött a ragadozómadarak illegális pusztítása. 2021-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tudomására jutott¹² 18 eset során 224 védett madár, köztük 165 ragadozómadár hullott el.

A 2021. évben több nagyobb mérgezéses eset történt,¹³ amelyekben egy-egy vadásztársaság területéről kerültek elő elpusztult madarak és családok. 2021 márciusában Kisbér és Bakonyzombathely, Bagolyvár-hegy Vadásztársaság területén 29 egerészölyv, 8 holló, 1 rétisas és 17 egyéb állat pusztult el, valamint 6 családok kerültek elő a büntetőeljárás során lezajlott helyszíni szemle során. A laboratóriumi vizsgálat a tetemek analizálását követően megállapította a karbamát típusú mérgezőanyag jelenlétét.

2021 áprilisában a Tápíószecsői Vadásztársaság területén 5 barna rétihéja, 4 egerészölyv, 12 holló, 24 egyéb állat hullott el, a helyszínen 28 családok is fellelhetőek voltak. A laboratóriumi vizsgálat itt is karbamát típusú szert mutatott ki az állatok szervezetéből. 2021 augusztusában Tura és Galgahévíz (a Szent András Dombi Vadásztársaság) területén 77 barna rétihéja, 7 egerészölyv, 3 holló, 3 erdei pityer, 2 fokozottan védett barna kánya és 1 fokozottan védett hamvas rétihéja, 1 fokozottan védett rétisas, 24 egyéb elpusztult állat, továbbá 141 családok kerültek megtalálásra a helyszín átvizsgálását követően. Ez az eset kiemelkedik valamennyi ügy közül, nemcsak a védett madarak és a családok száma miatt, hanem azért is, mert a laboratóriumi vizsgálat kirívóan magas koncentrációban igazolta a karbamát jelenlétét.

Hazánkban, ebben a tárgykörben még nincsenek adatok és kutatások arról, hogy:

- hány ügyben és milyen okból került sor a feljelentés elutasítására és a nyomozás megszüntetésére;
- hány ügyben született jogerős marasztaló és felmentő ítélet;
- általában kik követik el ezeket a cselekményeket;

12 Ragadozómadarak „terítéken” – 16 éves csúcson az orvvadászatuk. Forrás: <https://parlagisas.hu/hu/content/ragadozomadarak-teriteken-16-eves-csucson-az-orvvadaszatuk> (Letöltés dátuma: 2021. november 24.)

13 Ragadozómadarak „terítéken” – 16 éves csúcson az orvvadászatuk. Forrás: <https://parlagisas.hu/hu/content/ragadozomadarak-teriteken-16-eves-csucson-az-orvvadaszatuk> (Letöltés dátuma: 2021. november 24.)

- a bíróság a vádlottakat mely bűncselekmények elkövetésében találta bűnösnek, illetve milyen büntetést szabott ki velük szemben;
- milyen okok vezettek a felmentéshez;
- a büntetőeljárásokban milyen bizonyítási nehézségek merültek fel;
- volt-e olyan ügy, amelyben eltért az ügyészi és bírói megítélés.

A folyóirat következő számaiban a fenti kérdések megválaszolására, az elkészült tanulmány ismertetésére kerül sor.

TÖRŐ ANDREA¹

A NEMZETKÖZI BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS TÖRTÉNETE A HETTITÁKTÓL NAPJAINKIG II.

A tanulmány első részét azzal zártam, hogy az I. világháborút követően született kiadatási egyezmények már nemcsak a kiadatással foglalkoztak, hanem az államok – így Magyarország is – a kölcsönös bűnügyi jogsegély nyújtására kötelezték magukat az egyezmények elfogadásával. Ekkorra már szinte az összes európai országgal kötött Magyarország kétoldalú kiadatási egyezményt.

A modernkori bűnügyi együttműködés alapjait az I. világháborút követően kell keresnünk, ugyanis ekkor jött létre a Nemzetek Szövetsége, amelynek szellemi atyja Wilson, amerikai elnök volt.² A Szövetség eredeti tagjai – az „Egységokmány” szerint – a versailles-i békeszerződést aláíró 27 állam (így az Amerikai Egyesült Államok is), a brit birodalom négy domíniuma, valamint az akkor még félgymarmati sorban lévő India volt. Ezenkívül 13, a háborúban semleges ország is az eredeti tagok között szerepelt.³ Ki voltak zárva a tagságból a legyőzött államok és Oroszország, de Ausztriát és Bulgáriát 1920-ban, Magyarországot 1922-ben, Németországot pedig 1926-ban mégis felvették. A Szovjetunió 1934-ben lett tag. Különös módon, a szövetség megálmodójának hazája, az Amerikai Egyesült Államok soha nem lett tagja a szervezetnek.⁴

A Szövetség két legfontosabb célja volt a nemzetek együttműködésének előmozdítása, valamint a nemzetközi béke és biztonság megvalósítása; az agresszív háborút nemzetközi jogsértésnek tekintette. Sajnos emellett nem volt képes a legfőbb feladatát megvalósítani, vagyis megakadályozni a 30-as években jelentkező és a második világháborúban kicsúcsozó agressziót, így a működését formálisan 1946 áprilisában⁵ befejezte; de a tevékenységét a háború miatt ténylegesen már 1940-ben beszüntette.

Tehát a Nemzetek Szövetsége nem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, és nem tudta megakadályozni a II. világháborút, tanulságai azonban hozzájárultak ahhoz, hogy az új nemzetközi szervezeteket ezen újragondolt elvek mentén építsék fel.

1 Dr. Törő Andrea PhD, legfőbb ügyész

2 NAGY Károly: *Nemzetközi jog*. Püski, 1999. 442.

3 így Svájc, Svédország, Hollandia, Dánia, valamint több Latin-Amerikai állam.

4 <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/100-eve-alakult-meg-a-nemzetek-szoevetsege>

5 <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/100-eve-alakult-meg-a-nemzetek-szoevetsege>

Az ENSZ keretében megvalósuló bűnügyi együttműködés

A XX. század második felében megszorodtak azok a nem állami entitások, amelyek megbontják az államok szuverenitását. Egyre nagyobb számban jelentek meg olyan nemzetközi szervezetek, amelyeknek ugyan az egyes államok tagjai, mégis a szuverenitás tekintetében átlépik a nemzeti határokat, illetve elterjedtek a kormányokhoz nem kapcsolódó nemzetközi gazdasági és társadalmi szerveződések, amelyek különféle mozgalmak révén fejtik ki politikai határokat nem ismerő hatásukat.⁶

Az államok egymás közötti kapcsolatában a szuverenitás a függetlenségre utal, ez pedig jogot jelent az állami feladatok gyakorlására – más állam egyidejű kizárásával. Egy másik szemszögből megvilágítva, a szuverenitás az állam legfőbb hatalmát jelenti, amely teljes, korlátozhatatlan, egyetemes és homogén.⁷ Amennyiben az állam a szuverenitását korlátozó szerződéseket köt másokkal, ez a korlátozás a szuverenitás gyakorlásának egy általa elfogadott, jóváhagyott módja.⁸ Ez esetben tehát a szuverenitás nem korlátlan, mivel a nemzetközi szerződések és bizonyos nemzetközi szerződések révén létrehozott nemzetközi szervezetek a rájuk ruházott hatáskörök által tovább korlátozzák az államok szuverenitását.⁹

A Washington közelében található Dumbarton Oaks-ban ült össze az Egyesült Nemzetek előkészítő tanácskozása 1944 augusztusában, amelynek során az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, a Szovjetunió, valamint Kína képviselői kidolgozták az ENSZ Alapokmányának főbb rendelkezéseit. Megállapodtak abban, hogy az ENSZ¹⁰ legfelsőbb fóruma a tagállamok közgyűlése. Ezen kívül létrehozták a Biztonsági Tanácsot az öt nagyhatalom – USA, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia, Szovjetunió – állandó tagságával.

6 GOMBÁR Csaba: *Mire ülünkbe hullott, anakronisztikussá lett. Magyarország szuverenitásáról.* In: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Várnai Györgyi (szerk.): *A szuverenitás káprázata, Korridor*, Budapest, 1996. 129.

7 SZITA János: *A nemzeti szuverenitás és az integráció egyes kérdései.* In: *Gazdaság: a Magyar Közgazdasági Társaság gazdaságpolitikai folyóirata*, 1973. (7. évf.) 4. sz., 119.

8 A szuverenitási jogok korlátozásáról lásd még: DEZSŐ Márta – VINCZE Attila: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban.* HVG-ORAC, Budapest, 2006. 408–414.; SHAW Malcolm N.: *Nemzetközi jog.* CompLex Kiadó, Budapest, 2008., 521.

9 KÓRÉ Veronika: *Az állami szuverenitás egyes kérdései az európai integráció tükrében.* In: *Magyar közigazgatás*, 2004. (54. évf.) 1. sz., 34., Havasi Béláné: *Nemzeti érdekek – szuverenitás – integráció (Magyarország és az Európai Közösségek).* In: *Külgazdaság*, 1991. (35. évf.) 10. sz., 61.

10 <https://www.un.org/en/>

Nem sokkal később, 1945. február 4-én ismét találkozott Churchill, Roosevelt és Sztálin, akik Jaltában megegyeztek a létrehozandó Egyesült Nemzetek működési alapelveiben, s nemzetközi konferenciát hívtak össze San Franciscóba az ENSZ alapokmányának kidolgozására.¹¹ A konferencia két hónap alatt végleges formába öntötte az Egyesült Nemzetek alapokmányát.

A szükséges számú megerősítő okirat letétbe helyezése után az ENSZ Alapokmánya 1945. október 24-én lépett hatályba.¹² A „szükséges számnak” magában kellett foglalnia a Biztonsági Tanács öt állandó tagjának, valamint az aláíró államok többségének ratifikációját.

Az ENSZ-nek jelenleg 193 tagállama van.^{13, 14}

Magyarország 65 évvel ezelőtt, 1955 decemberében nyert felvételt az Egyesült Nemzetek közé, további 15 országgal együtt. Az ezt követő években hazánk megkezdte az „ENSZ-család” szervezetének tevékenységébe való fokozatos bekapcsolódást, és azóta is számos magyar szakértővel és tisztségviselővel képviselteti magát a szervezetben, akik segítik az ENSZ Titkársága, az ENSZ szervei, a szakosított intézmények és autonóm szervek, valamint az egyéb bizottságok és kapcsolódó testületek munkáját.¹⁵

Az ENSZ megalakulását követő első évtizedekben sorra jöttek létre az ENSZ ún. szakosított szervei, illetve autonóm intézményei. Ezek közös jellemzői: szoros kapcsolatban állnak az ENSZ-szel, az ENSZ fölöttük rendszerint ellenőrző vagy beszámoltató tevékenységet végez.¹⁶ A szakosított szervek és autonóm intézmények meghatározott speciális tevékenységet folytatnak. A legismertebb a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vagy éppen a Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezet (UNESCO).

A bűnügyi együttműködés szempontjából viszont az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) bír relevanciával, amely a kábítószeres és nemzetközi bűnözés elleni harc globális szereplője. A Hivatalnak a világon körülbelül 500 munkatársa

11 <https://ensz.kormany.hu/az-ensz-letrejottenek-korulmenyei>

12 Azóta ez a nap az ENSZ napja.

13 <https://www.un.org/en/about-us>

14 <https://ensz.kormany.hu/az-ensz-letrejottenek-korulmenyei>

15 <https://ensz.kormany.hu/magyarorszag-65-eve-az-ensz-ben>

16 NAGY Károly: *Nemzetközi jog*, Püski, 1999, 480.

van. Központja Bécsben található, de 21 regionális irodája működik a világon, valamint külön összekötő irodát tart fenn New Yorkban.¹⁷

Az UNODC mandátumából eredően segíti a tagállamokat a kábítószeres, bűnözés és terrorizmus elleni harcban.¹⁸ Az UNODC aktív szerepet vállalt a 2003. szeptember 29-én életbe lépett ENSZ Határokon átívelő Szervezett Bűnözés elleni Egyezményének (UNTOC)¹⁹, valamint a 2005. december 14-én hatályba lépett ENSZ Korrupció elleni Egyezményének (UNCAC)²⁰ megalkotásában. Hazánk mindkét egyezményt aláírta, az előbbi konvenciót 2006. december 22-én, az utóbbit 2005. április 19-én ratifikálta.²¹

Ezek az egyezmények teszik lehetővé a globális, nemzetközi bűnügyi együttműködést, így kétoldalú egyezmény hiányában is lehetséges bűnügyi jogsegélykérelem kibocsátása határokon átívelő szervezett bűnözés elleni ügyekben és transznacionális korrupciós bűncselekmények esetében.

Az ENSZ Határokon átívelő Szervezett Bűnözés elleni Egyezményének (UNTOC) 190 részes állama van. A részes államok, a ratifikációk állása, illetve az esetleges fenntartások az UNODC honlapján naprakészen elérhetőek.²²

Az ENSZ Korrupció elleni Egyezményének (UNCAC) jelenleg 189 részes állama van. A részes államok, a ratifikációk állása, illetve az esetleges fenntartások az UNODC honlapján szintén naprakészen elérhetőek.²³

Az Európa Tanács keretében megvalósuló bűnügyi együttműködés

Az Európa Tanács 1949-ben, Londonban 10 állam részvételével jött létre, székhelyét azonban Strasbourgban jelölték ki. Az Európa Tanács kulturális, jogi, politikai együttműködést megvalósító szervezet, amelynek célja közös akciókat folytatni a jog uralmának és a többpárti demokrácia alapját képező elvek megerősítésére, így emberi jogi megállapodások

17 <http://vienna.io.gov.hu/unodc-bemutato>, <https://www.unodc.org/unodc/index.html>

18 file:///D:/Users/toroa/Downloads/Annual-Report_2018.pdf

19 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről.

20 2005. évi CXXXIV. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete Meridában, 2003. december 10-én kelt Korrupció elleni Egyezményének kihirdetéséről.

21 <http://vienna.io.gov.hu/unodc-bemutato>, <https://www.unodc.org/unodc/index.html>

22 https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12&chapter=18&clang=_en

23 <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/ratification-status.html>

megkötésére és az európai identitás tudatosítására.²⁴ Az Európa Tanács taglétszáma mára már jócskán megnövekedett, jelenleg 46 tagállama van,²⁵ tevékenységét több, megfigyelő státusszal rendelkező ország is segíti.²⁶

Az Európa Tanács égisze alatt 224 nemzetközi egyezmény, illetve ezek kiegészítő jegyzőkönyve született.²⁷

A nemzetközi bűnügyi együttműködés szempontjából – időrendben – a legfontosabbak közé tartozik a kiadatásról szóló 1957. december 13-ai ún. Párizsi Egyezmény.²⁸ A kiadatásról szóló európai egyezmény²⁹ szabályozza a büntetőeljárás vagy büntetés végrehajtása céljából keresett személyeknek a részes államok közötti kiadatását. Az Egyezmény nem vonatkozik politikai vagy katonai bűncselekményekre, és bármelyik fél megtagadhatja saját állampolgárainak külföldi országnak történő kiadatását. A kiadatás akkor is megtagadható, ha a kérelmezett személyt a megkereső állam joga szerint halálbüntetés fenyegeti.

A Strasbourgban, 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezménynek³⁰ az Európa Tanács részes államain kívüli aláírói is vannak, így például Korea, Izrael és Chile; ennek értelmében az egyezmény alapján ezen államok felé is lehetséges jogsegélykérelem kibocsátása.

Az egyezményben a részes államok megállapodtak abban, hogy a legszélesebb körű kölcsönös segítségnyújtást biztosítják egymásnak a bizonyítékok átadása, beszerzése, tanúk, terhelték kihallgatása, szakértői vélemények beszerzése stb. érdekében.³¹

Az egyezmény meghatározza azokat a követelményeket is, amelyeknek a kölcsönös segítségnyújtás és a jogsegély iránti megkereséseknek meg kell felelniük, így például az igazságügyi hatóságok köre, a jogsegélykérelem nyelve, a kölcsönös segítségnyújtás megtagadásának okai.

Ez az egyezmény tekinthető a nemzetközi bűnügyi együttműködés „anyaegyezményének”, hiszen minden európai állam, így minden EU-tagállam részese az egyezménynek; sőt

24 NAGY Károly: *Nemzetközi jog*. Püski, 1999. 505.

25 <https://www.coe.int/en/web/portal/46-members-states>

26 Így például Kanada, Izrael, Korea. Lásd még: <https://www.coe.int/en/web/portal/46-members-states>

27 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

28 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=024>

29 1994. évi XVIII. törvény a Párizsban, 1957. december 13-án kelt, európai kiadatási egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyveinek kihirdetéséről.

30 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=030>,

31 1994. évi XIX. törvény a Strasbourgban, 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

több multilaterális egyezmény is kiindulópontjának tekinti, mindössze annak kiegészítését szabályozza.³²

Időrendben a harmadik, kiemelkedő fontosságú, bűnügyi együttműködési tárgyú egyezmény az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye.³³

Az Egyezmény³⁴ az első nemzetközi egyezmény az interneten és más számítógépes hálózatokon keresztül elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban.³⁵ Az Egyezmény preambulumában megfogalmazott fő célja a társadalom kiberbűnözés elleni védelmét célzó közös büntetőpolitika folytatása, különösen megfelelő jogszabályok elfogadásával és a nemzetközi együttműködés elősegítésével.

Az Egyezménynek számos nem Európa Tanács részes állam aláírója van, így például az USA és Japán.³⁶

Az Európai Unió keretei között megvalósuló bűnügyi együttműködés

Az európai integráció egyik meghatározó jellemzője az egyediség, amely a kezdetekben korlátozott keretek között folytatott együttműködésből a tagállamok gazdaságilag és politikailag is egyre szélesebb mértékben integrálódó szervezetévé nőtte ki magát, döntéshozatali hatáskörén belül jelentős mértékben korlátozta a tagállamok önálló tevékenységét, jogalkotását, miközben az európai integrációs folyamat intenzitását éppen az határozza meg, hogy a tagállamok milyen mértékben és terjedelemben ruházzák át hatásköreiket a szupranacionális intézményekre.³⁷

Az Európai Unió célkitűzéseinek egyike a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fenntartása és továbbfejlesztése, különösen a büntető ügyekben folytatott, tagál-

32 Vö: Schengeni Megállapodás 48. cikk (1) bekezdés: „E fejezet rendelkezéseinek az a célja, hogy kiegészítsék az 1959. április 20-i A kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezményt [...]”; 2000-es egyezmény 1. cikk (1) bekezdés a)- d) pontok, 2005. CXVI. törvény 1. cikk (1) bekezdés a)- d) pontok.

33 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=185>

34 2004. évi LXXIX. törvény az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről.

35 különös tekintettel a szerzői jogok megsértésére, a számítógéppel kapcsolatos csalásra, a gyermekporno-gráfiára és a hálózatbiztonság megsértésére.

36 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=185>

37 TAKÁCS Tamara: *Az Európai Unió kormányzati rendszere*. In: Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea (szerk.): *Európai kormányformák rendszertana*. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 39–40.

lamok közötti igazságügyi együttműködés elősegítése és gyorsítása által. Több olyan jogi aktus van már hatályban, amelyek mechanizmusokat biztosítanak a tagállamok számára ahhoz, hogy a határokon átnyúló helyzetekben elfogadható büntetőügyi bizonyítékokat gyűjtsenek.³⁸

A kölcsönös bűnügyi jogsegély a hivatalos útja annak, hogy az államok segítséget kérjenek és nyújtsanak egymás részére, amennyiben egy adott államban található bizonyíték beszerzése szükséges egy másik államban folyó bűnügyi nyomozás vagy büntetőeljárás lefolytatása során. A bűnügyi együttműködésre az európai (közösségi) integráció³⁹ eredetileg nem terjedt ki,⁴⁰ mivel a kifejezett bűnügyi együttműködésre a Maastrichti Szerződés⁴¹ előtt a klasszikus többoldalú jogsegélyegyezmények, konvenciók vagy pedig a büntetőeljárás felajánlása formájában került sor.⁴² Az uniós bűnügyi együttműködés életre hívása azon a felismerésen alapult, hogy a közös piac kialakulását veszélyeztethetik a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, a nemzetközi csalások és más nemzetközi bűncselekmények, ezért ezt a tagállamoknak nem nemzeti, hanem magasabb szinten kell megoldaniuk.⁴³

Az európai büntetőjogi integráció fejlődése sok szempontból egyedülálló és egyes mérföldkövei a büntetőjog évszázados tabuját döntötték meg,⁴⁴ azonban ez a bűnügyi együttműködés korántsem konfliktusmentes. A tagállami szuverenitás – akár csak részleges – feladása máig az egyik legérzékenyebb pont az Európai Unión belül,⁴⁵ hiszen a büntetőjog az a jogág, amely

38 A büntetőügyekben történő bizonyításvétel hatályos uniós szabályait a Zöld Könyv, COM (2009) 624. 2.

39 Az Európai Unió eredetileg három gazdasági célú szervezetre, a három európai „közösségre” épült rá: az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Atomenergia Közösség és a 2002-ben megszűnt Európai Szén- és Acélközösség. Vö: BLUTMAN László: *EU-jog – működésben*. Bába Kiadó, Szeged, 2004. 21.; BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 27.; Karsai Krisztina: *Igazságügyi együttműködés az Európai Unióban*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék, Szeged, 2005. 5.

40 BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 63. és 74.

41 HL C 191., 1992.7.29., 1.

42 FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban*. In: Jogtudományi közlöny, 1999. (54. évf.) 9. sz. 387.

43 Vö: KARSAI Krisztina: *A büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködésre vonatkozó rendelkezések*. In: Osztovits András (szerk.): *Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata 2.*, CompLex Kiadó, Budapest, 2008. 1947.; KARSAI Krisztina: *Az érinthetelenség illúziója, avagy gondolatok az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatokról*. In: *Európai jog*, 2004b. (4. évf.) 4. sz. 13., továbbá vö: Maastrichti Szerződés [HL C 191., 1992.7.29.] K1. cikk.

44 KARSAI Krisztina: *Az Európai kriminálpolitika megszületése*. In: *Európai jog*, 2012. (12. évf.) 3. sz. 9.

45 BÁRD Petra: *Egy jogintézmény hányatott sorsa: az európai elfogatóparancs*. In: *Rendészeti szemle* 2008. (56.

legmélyebben gyökerezik az adott ország társadalmi hagyományában, a tagállamok e téren ragaszkodnak leginkább ahhoz, hogy szabályaik közvetlen külső behatásoktól érintetlenül maradjanak.⁴⁶ Ugyanakkor, az uniós integráció oldaláról nézve a kérdés sokkal összetettebb, hiszen, ahogy Vörös Imre fogalmaz, nem csupán egyoldalúan a tagállami szuverenitás védelméről van szó, hanem arról, hogy az EU európai felelősség-közösséget alkot, melyet az „uniós hűség”⁴⁷ követelménye fejez ki.^{48, 49}

Az uniós bűnügyi együttműködés történeti gyökereinek mélyebb elemzése túlnyúlik a cikk keretein, így a kölcsönös elismerés elvének részleteibe sem megyek bele, mindössze az EU-s bűnügyi együttműködés mérföldköveinek felvillantására van lehetőségem.

Ezek között elsőként kell említeni az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-i egyezményt.⁵⁰

A 2000-es egyezmény célja, hogy javítsa az Európai Unió tagállamai között a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködést, biztosítsa, hogy a tagállamok közötti kölcsönös jogsegély gyorsan és eredményesen, a tagállamok nemzeti jogának alapelveivel összeegyeztethetően működjön,⁵¹ és megkönnyítse a strasbourgi egyezmény alkalmazását.⁵²

évf.) 12. sz. 21.

46 FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban*. In: Jogtudományi közlöny, 1999. (54. évf.) 9. sz. 383–384.

47 Más szerzők megfogalmazásában „lojalitási” alapelv. Vö: PÜNKÖSTY András: *Szolidaritás koncepcionális jelentősége az Európai Unió jogában*. 4. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12417/file/szolidarit%C3%A1s_eu_punkosty_Eur%C3%B3paijog_final20121019.pdf.

48 Vö: VÖRÖS Imre: *A német Alkotmánybíróság és a német jogtudomány Lisszabon-vitája*. In: Európai jog, 2012. (12. évf.) 5. sz. 7.

49 A tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy juttassák érvényre az alapszerződésekből vagy a közösségi intézmények fellépéséből eredő kötelezettségek teljesítését, illetve segítsék a közösségi feladatok elérését. Ugyanígy tartózkodniuk kell a tagállamoknak minden olyan intézkedéstől, amely hátráltatja a közösségi célok elérését. Vö: Az Európai Unióról szóló Szerződés [A továbbiakban: EUSz.; HL C 83., 2010.3.30.] 4. cikk (3) bekezdés; továbbá: BARTHA Ildikó: *A közösségi hűség elve az Európai Közösség külkapcsolataiban*. In: *Collega* 2006. 2–3. szám, 193–198., KARSAI Krisztina: *Magyar büntetőjog az európai integráció sodrásában*. In: Jogtudományi közlöny, 2002. (57. évf.) 2. sz. 81.

50 A továbbiakban 2000-es egyezmény. 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről.

51 Vö: 2000-es egyezmény preambuluma.

52 Vö: 2000-es egyezmény 1. cikk (1) bekezdés.

Az EU számos bűnügyi jogsegély eszközt és mechanizmust hozott létre, így például az európai elfogatóparancsot⁵³, az európai nyomozási határozatot⁵⁴. Mindemelett az EU folyamatosan dolgozik új bűnügyi együttműködési eszközökön is, így például az Európai Parlament és a Tanács rendelet-javaslatára a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról.⁵⁵

Kétoldalú egyezmények

Annak ellenére, hogy a fentebb ismertetett ENSZ egyezmények lehetővé teszik a nemzetközi, globális szintű bűnügyi együttműködést, a különböző nemzetközi szervezetek keretein belül létrejött egyezmények nem teszik okafogyottá a kétoldalú, bilaterális egyezmények megkötését ezen a területen.

A közelmúltban Magyarország ilyen kétoldalú egyezményt kötött Marokkóval⁵⁶ és Thaifölddel⁵⁷ is, amelyek ezáltal biztosítják – többek között – a közös eljárási szabályokat és időszerűséget.

Befejező gondolatok

Hosszú utat tett meg a bűnügyi együttműködés több mint 2000 éves fejlődése. Míg korábban a büntetőigény érvényesítése szinte elképzelhetetlen volt a nemzeti kereteken kívül,

53 Az európai elfogatóparancs (EEP) a szabadságvesztésbüntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása vagy büntetőeljárás lefolytatása céljából történő átadás új, egyszerűsített rendszere. Az egyik uniós tagállam által kibocsátott elfogatóparancs az EU egész területén érvényes. Az európai elfogatóparancs 2004. január 1-je óta működik, és váltotta fel azokat a hosszadalmas kiadatási eljárásokat, amelyek korábban léteztek az uniós tagállamok között. Lásd még: https://e-justice.europa.eu/90/HU/european_arrest_warrant

54 Az európai nyomozási határozat egy uniós tagállam igazságügyi hatósága által kibocsátott vagy érvényesített igazságügyi határozat, amelynek célja egy másik uniós tagállamban nyomozati intézkedések elvégzése büntetőügyben történő bizonyítékgyűjtés céljából.

A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelvet 2014. április 3-án fogadták el. Az uniós tagállamoknak 2017. május 22-ig kellett átültetniük az irányelvet nemzeti jogrendszerükbe. Dániát és Írországot ez az eszköz nem köti. Lásd még: https://e-justice.europa.eu/92/HU/european_investigation_order_mutual_legal_assistance_and_joint_investigation_teams

55 Lásd még: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52018PC0225>

56 2019. évi XCI. törvény a Magyarország és a Marokkói Királyság között létrejött kiadatási egyezmény kihirdetéséről.

57 2018. évi LXXIV. törvény a Magyarország és a Thaiföldi Királyság között létrejött kiadatási egyezmény kihirdetéséről.

mára már általános, hogy szuverenitás egy részéről történő lemondással párhuzamosan más államnak biztosítjuk a büntetőigény érvényesítését. A jelenlegi nemzetközi bűnügyi együttműködési rendszerben azonban nehéz kiismerni magunkat. Álláspontom szerint viszont elkerülhetetlen, hogy egyidejűleg ne legyen több, egymással többé-kevésbé átfedésben lévő jogszabály, nemzetközi egyezmény hatályban, hiszen a bűnügyi együttműködés nem csupán az Európai Unió tagállamain belül létezik.

Mindazonáltal a fragmentáció nem teszi értelmetlenné az egységesítést az államok egy csoportjával való együttműködés terén, amennyiben az egységesítés egyszerűsítést jelent, az alkalmazandó szabályok áttekinthetőbbé tételét szolgálja. Ez esetben szükségszerű és indokolt is.

KÖNYVISMERTETŐ

LÁSZLÓ BALÁZS: „AZ EMLÉKEZET HOMÁLYÁBÓL ...”

LAPPANGÓ JOGSZABÁLY-JAVASLATOK A MÚLTBÓL: AZ 1811. ÉVI ERDÉLYI BÜNTETŐKÓDEX-JAVASLAT

A Gondolat Kiadónál¹ jelent meg László Balázs könyve, az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslatról. A szerző a jogász lelkiismeretességével, a történész szeretetével komoly és alapos munkát végzett. Nem csupán fellelte ezt a lappangó javaslatot, hanem szakszerűen lefordította, megszerkesztette és önálló tanulmányként tudományos bevezetővel látta el.

A könyvet tanulmányozva, az értő olvasó számára kiderül, hogy az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat elfogadása esetén olyan törvénykönyv születhetett volna, amely a későbbi európai büntetőkódexek előfutáraként beírta volna magát a történelembe. Ahogy Balogh Elemér is írja a könyv fűlszövegében, hogy az erdélyi Javaslat az „emlékezet homályából (...) most hirtelen napvilágra került, s hála az értő fordításnak és az igényes bevezető tanulmánynak, az eredeti latin szöveg helyett mai magyar nyelvünkön is könnyen érthető és értelmezhető az eredeti tartalom”².

A könyvben László Balázs a teljes kódexjavaslat (továbbiakban: Javaslat) szövegét közli.

A Javaslat szerkezetileg több címből, ezeken belül is több cikkből áll. Első részéből az olvasó az erdélyi büntető anyagi jogot ismerheti meg. A Javaslat második része az eljárási szabályokhoz kapcsolódik, szintén több címet és cikket tartalmaz.

László Balázs bevezető tanulmánya részletesen kitér a Javaslat jogtörténeti és büntetőjogi elemzésére. A szerző utal arra, hogy a Javaslat a processzuális szemléletet már meghaladja, és nagyobb hangsúlyt fektet az anyagi jogi szabályok részletes kimunkálására, mind az általános, mind a különös részt illetően. A Javaslat, bár szakít a tortúra intézményével és visszaszorítja a halálbüntetést, különösen a súlyosított halálbüntetést, de már megjelennek benne a felvilágosodás büntetőjogot érintő eszméi, hiszen olyan elvek mentén épül fel, mint például a nullum crimen ..., a nemo tenetur és az onus probandi, de még azért a „feudális” jog több eleme is megmarad.

1 LÁSZLÓ Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022.

2 LÁSZLÓ Balázs: *Felderítés és vizsgálat egy elfeledett büntetőkódex-javaslatban*. Belügyi Szemle, 2021. 7. szám

László Balázs mostani munkáját korábbi jogtörténeti tanulmányok készítették elő a témát illetően. A szerző a „*Felderítés és vizsgálat egy elfeledett büntetőkódex-javaslatban*” című tanulmányában már korábban rámutatott arra, hogy a mostani könyvében megjelentetett Javaslat előkészületei az anyaország 1795. évi büntetőkódex-tervezetével egy időben kezdődtek el. „Az erdélyi büntetőkódex-javaslat azonban sem magyar nyelven, sem Magyarországon” mindezidáig „nem jelent meg. Ugyanakkor Magyarország és Erdély történelmi múltját figyelembe véve és a két jogalkotási anyag tartalmát összehasonlítva is megállapítható, hogy azok gyökerei részben közösek, az erdélyi javaslat több szállal kapcsolódik a magyar jogi hagyományhoz, s megvannak persze a sajátos erdélyi jogi jellegzetességei is. Mindkét munkára igaz továbbá, hogy bennük a régi, »feudális« jog és a felvilágosodás elemei, hatásai egymás mellett jelennek meg.”³

A múlt kútjából a jelenben kiásni valamit, nemes feladat. A mai európai jogrendszerek gyökerei is a 19. századra nyúlnak vissza, ezért ennek a kornak a tanulmányozása, bemutatása a későbbi korszakok számára is fontos. László Balázs munkája így nemcsak a 21. század hajnalán, hanem évek múlva is meghatározó alkotás lesz a jövő jogásznemzedékei számára.

Kiss Anna

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárás jog, kriminalisztika

Belovics Ervin: *Büntetőjog I.: Általános Rész.* ORAC, Budapest, 2022

Békés Ádám – Blaskó Béla – Bodony István – Busch, Balázs – Demeter Zsuzsanna – Elek Balázs – Herke Csongor – Ibolya Tibor – Jancsó, Gábor – Karner Zsanett et al.: *Nagykommentár a büntetőeljárás törvényhez: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.* Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Czine Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet.* ORAC, Budapest, 2022

Czine Ágnes – Domokos Andrea: *Büntetőjog I. – Általános rész.* Novissima, Budapest, 2022

Domokos Andrea (szerk.): *Gazdasági Bűnözés 2021: konferencia előadásainak szerkesztett változata.* Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2022

Dutton, Kevin: *Pszichopatak elméjében: Életleckék szentektől, kémektől és bűnözőktől.* Kulcslyuk Kiadó, 2022

Gál Andor – Hegedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Mezőlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor: *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* A kézirat lezárva: 2022. március 1. Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Kurimay Tamás – Vizi János – Radics Judit: *Bevezetés a telepszichiátria gyakorlatába.* Akadémiai Kiadó, 2022

László Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2022

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Polgári jog, polgári eljárási jog

Ribai Csilla: *Polgári jog III. – Öröklési jog*. Novissima, Budapest, 2022

Vékás Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. Második, bővített kiadás. ORAC, Budapest, 2022

Völcssey Balázs: *Kompakt kommentár a bírósági polgári nemperes eljárásokról szóló törvényhez*. Kézirat lezárásának dátuma: 2022. augusztus 1. Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Alkotmányjog

Richard Bellamy: *Politikai alkotmányosság: a demokrácia alkotmányosságának köztársasági védelme*. MCC Press, 2022

Nemzetközi jog

Muzsalyi Róbert: *Az európai számlazárolási rendelet kommentárja*. ORAC, Budapest, 2022

Nemzetiségi parlamenti képviselő. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2022

Óry Tamás: *A nemzetközi adóügyi együttműködés szabályozási keretei és gyakorlata*. Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Környezetvédelem

Bándi Gyula: *Környezetjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2022

Egyéb

Buday-Sántha Andrea: *Kommunikáció – etika – jog: A kommunikáció etikai és jogi alapjai*. B. SWAN Partners, 2022

Földi András – Kelemen Miklós – Kisteleki Károly – Márkus Eszter – Rigó Balázs – Siklósi Iván: *Összehasonlító jogtörténet*. Ötödik, javított kiadás, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022

Józsa László – Putzer Petra: *A marketinghatékonyság mérése: hogyan mérjük marketinget?* Akadémiai Kiadó, 2022

